

”Koulutuksien paras anti on ollut se, että uskalla kohdata”

Selvitys yläkoulun henkilökunnan osaamisesta ja kokemuksista sateenkaarinuorten kohtaamisessa

Jemina Mattila

Viola Nevalainen

OPINNÄYTETYÖ
Maaliskuu 2024

Sosionomin tutkinto-ohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomin tutkinto-ohjelma

MATTILA, JEMINA & NEVALAINEN, VIOLA:

”Koulutuksen paras anti on ollut se, että uskalla kohdata”

Selvitys yläkoulun henkilökunnan osaamisesta ja kokemuksista sateenkaarinuorten kohtaamisessa

Opinnäytetyö 69 sivua, joista liitteitä 9 sivua
Maaliskuu 2024

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa yläkoulun henkilökunnan osaamista ja kokemuksia sateenkaarinuorten kohtaamisessa. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää yläkoulun henkilökunnan valmiuksia kohdata sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta työssään sekä tuoda sateenkaarinuorten kohtaamisen edistämiseen liittyviä tarpeita esiin henkilökunnan keskuudessa. Tarkoituksesta ja tavoitteesta muotoutuivat opinnäytetyön kolme tutkimuskysymystä. Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsiteltiin opinnäytetyön toimintaympäristöä, sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta sekä kohtaamista.

Opinnäytetyössä hyödynnettiin määrällistä eli kvantitatiivista sekä laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua sähköistä kyselyä. Kysely sisälsi monivalintakysymyksiä, numeerisia kysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä. Kyselyn avoimet vastaukset analysoitiin sisällönanalyysin menetelmin ja numeeriset vastaukset Microsoft Excel -laskentataulukko-ohjelmiston avulla. Opinnäytetyön kysely toteutettiin kahdessa pirkanmaalaisessa kunnassa sijaitsevilla yläkouluissa alkuvuodesta 2024.

Tulosten perusteella sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvä koulutus ei läheskään aina kuulu osaksi koulussa työskentelevien henkilöiden tutkintoa, eikä minäkään tietyn tutkinnon suorittaminen ole tae moninaisuuden teemojen käsittelylle tutkinnon aikana. Vaikka kaikilla koulun henkilökuntaan kuuluvilla ei ole sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvää koulutusta, henkilökunnalta vaikuttaa löytyvän tahtoa kohdata oppilaat yksilöllisesti ja aidosti. Sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvän tiedon ja tuen lisääminen henkilökunnan keskuudessa nähdään kouluissa tärkeänä. Tiedon ja tuen lisäämisen keinoiksi vastaajat ehdottivat esimerkiksi nuorten oman kokemuksen kuuntelemista, kokemusasiantuntijoita sekä sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvää koulutusta osana työpaikkaperehdytystä.

Jatkossa olisi hyödyllistä tuottaa ajantasaista tietoa siitä, kuinka sateenkaarinuoret kokevat yläkoulun henkilökunnan kohtaavan heidät koulutyön arjessa. Sateenkaarinuorten hyvinvointia tutkittaessa täytyy tukea nuorten kuulluksi tuleamista, jotta tutkimusten pohjalta tehdyt toimenpiteet pohjautuisivat nuorten omiin näkökulmiin.

Asiasanat: sateenkaarinuori, seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus, sukupuolen moninaisuus, kohtaaminen, yläkoulu

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

MATTILA, JEMINA & NEVALAINEN, VIOLA:

"The Best Intake of Education Has Been that You Dare to Confront"
A Survey of the Skills and Experiences of Middle School Staff in Confronting
Rainbow Youth

Bachelor's thesis 69 pages, appendices 9 pages
March 2024

The purpose of the thesis was to survey the skills and experiences of middle school staff in confronting rainbow youth. The objective of the thesis was to bring out the staff's needs about confronting sexual and gender minorities. The three research questions were formed from the purpose and the objective of the thesis. The theoretical part of the thesis discussed environment and confronting gender and sexual orientation diversity.

The thesis was carried out using qualitative and quantitative research methods. The data were collected with a semi-structured electronic survey. The collected data from the survey were analyzed using content analysis methods and Microsoft Excel software. The thesis survey was carried out in middle schools located in two Pirkanmaa municipalities at the beginning of 2024.

Based on the results, the training related to confronting with rainbow youth is not automatically part of the degree of the middle school staff. Any specific degree is not a guarantee for handling the themes of diversity. Even though some staff did not have any training base about confronting rainbow youth, they had genuine will to confront the students individually. Increasing the knowledge among the staff and support related to confronting rainbow youth is important.

Key words: rainbow youth, sexual diversity, gender diversity, confront, middle school

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	OPPILAITOS	8
	2.1 Yhteisöllinen ja yksilökohtainen opiskeluhoito.....	8
	2.2 Laki ja opetussuunnitelma velvoittavat oppilaitosta.....	10
	2.3 Yläkoulun henkilökunnan merkitys nuoren elämässä.....	11
3	SEKSUAALISEN SUUNTAUTUMISEN MONINAISUUS	13
	3.1 Seksuaaliterveys ja hyvinvointi.....	13
	3.2 Seksuaalinen suuntautuminen ja seksuaalivähemmistöt	14
4	SUKUPUOLEN MONINAISUUS	16
	4.1 Sukupuoli	16
	4.2 Sukupuolen ilmaisu	17
	4.3 Sukupuolen korjaaminen.....	17
	4.4 Normit ja ennakkoluulot.....	19
5	KOHTAAMINEN.....	21
	5.1 Onnistunut kohtaaminen	21
	5.2 Sukupuolisensitiivinen kohtaaminen	22
	5.3 Koulu kohtaamisen toimintaympäristönä.....	23
	5.4 Kohtaamisen esteet	26
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	28
	6.1 Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset	28
	6.2 Tutkimusmenetelmä.....	28
	6.3 Aineiston keruu	30
	6.4 Aineiston analyysi	32
7	TUTKIMUSTULOKSET.....	34
	7.1 Sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvä koulutus	34
	7.2 Sateenkaarinuorten kohtaaminen henkilökunnan toimesta.....	37
	7.3 Henkilökunnan kehittämisen kohteet ja tarve lisäkoulutukselle	41
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	44
	8.1 Kokemus koulutuksesta	44
	8.2 Sateenkaarinuorten kohtaaminen yläkouluissa	45
	8.3 Koulutuksen tarve	47
9	POHDINTA	49
	9.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	49
	9.2 Opinnäytetyön prosessi ja jatkotutkimusaiheet	51
	LÄHTEET.....	54
	LIITTEET	61

Liite 1. Kyselylomake	61
Liite 2. Saatekirje	65
Liite 3. Tiedote ja tietosuojailmoitus	66
Liite 4. Muokattu saatekirje	69

1 JOHDANTO

Oppilaiden käsitys omasta sukupuoli-identiteetistään ja seksuaalisuudestaan kehittyi peruskouluajana (Opetushallitus 2014, 28). Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitoksen tekemän vuoden 2023 kouluterveyskyselyn tulokset kertovat, että peruskoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista 14 % kuuluu seksuaalivähemmistöihin ja 5,5 % kuuluu sukupuolivähemmistöihin (THL 2023a; THL 2023b). Kouluterveyskyselyissä on ilmennyt merkittäviä eroja cis- ja heteronuorten sekä sateenkaarinuorten välillä. Sateenkaarinuorilla on enemmän oppimis- ja keskittymisvaikeuksia, mielenterveyden ongelmia sekä osallisuuden tunteen puutetta. He kokevat enemmän syrjintää, seksuaalista ehdottelua ja ahdistelua. Lisäksi sateenkaarinuoret kokevat, etteivät saa koulun henkilökunnalta tarpeeksi tarvitsemaansa apua. Yleisesti sateenkaarinuorten hyvinvoinnin tila ja tyytyväisyys elämään on heikompaa kuin cis- ja heteronuorilla. Tilanne ei ole muuttunut parempaan suuntaan lähivuosien aikana. (THL 2024.)

Kouluterveyskyselyn lisäksi sateenkaarinuorten hyvinvointia koulussa on selvitetty eri järjestöjen ja toimielinten toteuttamilla kyselyillä. Unicefin vuonna 2021 tekemän kyselyn mukaan noin 40 % kyselyyn vastanneista nuorista kokee, ettei voi olla koulussa vapaasti oma itsensä. Kyselyyn vastasi yli tuhat 13–18-vuotiasta nuorta. (Unicef 2021, 2.) Euroopan unionin perusoikeusviraston vuonna 2018 toteuttaman kyselyn mukaan 25 % suomalaisista sateenkaarinuorista kertoo piilottavansa seksuaalisuutensa tai sukupuolensa koulussa. Suomessa kyselyyn osallistui yli 4700 henkilöä. (Oikeusministeriö 2020.)

Päädyimme sateenkaarinuorten kohtaamista käsittelevän aiheen pariin syksyllä 2022. Halusimme tehdä opinnäytetyön sateenkaarinuorten kohtaamisesta yläkoulussa, sillä koimme aiheen tärkeäksi ja ajankohtaiseksi. Jotta jokainen nuori uskaltaisi olla oma itsensä ja kokisi olonsa turvalliseksi koulussa, tulisi jokaisen nuoren elämään osallistuvan aikuisen kohdata hänet parhaalla mahdollisella tavalla. Juuri ennen opinnäytetyön valmistumista saimme lukea lehdestä, kuinka joukko hallituksen kansanedustajia vaati lopetettavaksi Helsingin kaupungin järjestämät sateenkaarityöpajat, joiden järjestämisessä oli mukana Seta ry. Kansanedustajien mukaan opetus voi olla lapsille pelottavaa ja heidän kehitykselleen

haitallista. (Iltalehti 2024.) Tämä vaatimus antoi meille muistutuksen siitä, ettei moninaisuuden teemojen arvostaminen ole vieläkään itsestään selvää yhteiskunnassamme, jonka takia on tärkeää jatkaa aiheesta keskustelua ja tuottaa siitä lisää tietoa.

Opinnäytetyön aineisto kerättiin alkuvuodesta 2024 sähköisen kyselyn avulla. Kyselyllä tavoiteltiin yläkoulun opettajia, erityisopettajia, opinto-ohjaajia, terveydenhoitajia, koulukuraattoreita, koulupsykologeja, kouluvalmentajia tai kasvatusohjaajia sekä koulunkäynnin ohjaajia /-avustajia. Kysely toteutettiin kahdessa pirkanmaalaisessa kunnassa sijaitsevissa yläkouluissa. Kunnat sekä koulut pysyvät anonyymina opinnäytetyössä.

Opinnäytetyössä käydään ensin läpi aiheeseen liittyvää teoriaa. Tarkastelemme opinnäytetyön toimintaympäristöä eli oppilaitoksia, seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuutta sekä kohtaamista. Teoriaan syventymisen jälkeen kerromme opinnäytetyömme tarkoituksesta, tavoitteesta sekä tutkimuskysymyksistä. Tämän jälkeen avaamme käyttämiämme tutkimusmenetelmiä, kerromme kyselyn toteutuksesta sekä käymme läpi kyselyn avulla saamamme tulokset. Johtopäätösluvussa tarkastelemme aineiston tuottamia tutkimustuloksia ja opinnäytetyön viimeisessä luvussa pohdimme opinnäytetyön luotettavuutta ja eettisyyttä sekä opinnäytetyöprosessin kokonaisuutta ja jatkotutkimusaiheita.

2 OPPILAITOS

2.1 Yhteisöllinen ja yksilökohtainen opiskeluhoito

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) mukaan opiskeluhoollolla tarkoitetaan oppimisen, terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa koulussa. Opiskeluhoitoa toteutetaan sekä ennaltaehkäisevänä koko kouluyhteisöä tukevana yhteisöllisenä oppilashuoltana että yksilökohtaisena oppilashuoltana. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.) Opiskeluhoillon tavoitteena on edistää koko kouluyhteisön ja -ympäristön hyvinvointia, yhteistyötä huoltajien kanssa ja oppilaiden osallisuutta. Tavoitteena on myös turvata varhainen yksilökohtainen tuki kaikille sitä tarvitseville oppilaille. Opiskeluhoitoa toteutetaan yhdessä oppilaiden tai opiskelijoiden, heidän huoltajiensa ja tarvittaessa muiden yhteistyötahojen kanssa. (THL n.d.a.) Opiskeluhoito-termi kattaa sekä peruskoulun että toisen asteen, mutta oppilashuolto-termi on vakiintunut käsite peruskouluissa.

Yhteisöllinen opiskeluhoito on ensisijaista ja ehkäisevää ja se kuuluu kaikille koulun oppilaille (THL n.d.a.). Yhteisöllisellä opiskeluhoollolla tarkoitetaan toimintakulttuuria ja toimia, joilla koko oppilaitosyhteisössä edistetään oppilaiden hyvinvointia, terveyttä, oppimista, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta. Yhteisöllistä opiskeluhoitoa toteuttavat kaikki opiskeluhoillon toimijat. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.) Jokaisella oppilaitoksessa työskentelevällä on velvollisuus edistää koko koulu- ja oppilaitosyhteisön hyvinvointia ja yhteistyötä huoltajien kanssa. Ensisijainen vastuu yhteisön hyvinvoinnista on oppilaitoksen henkilökunnalla, erityisesti rehtorilla ja opettajilla. Yhteisöllisen opiskeluhoillon toteuttamiseen oppilaitoksessa osallistuvat opetushenkilöstön ja opiskeluhoillon palveluiden järjestäjien lisäksi muut oppilaitoksessa työskentelevät työntekijät, kuten ruokailu- tai siivouspalvelujen henkilöstö. (THL n.d.c.) Tässä opinnäytetyössä ruokailu- ja siivouspalvelujen henkilöstö on kuitenkin rajattu kyselyn kohdejoukon ulkopuolelle, sillä koimme, että he eivät työskentele niin tiiviisti oppilaiden kanssa kuin kyselyyn vastaaminen edellyttäisi.

Yhteisöllisen opiskeluhuollon toteuttaminen on oppilaitoksen opiskeluhooltoryhmän keskeinen tehtävä (THL n.d.c.). Opiskeluhooltoryhmä on moniammatillinen ryhmä, joka koostuu opetushenkilöstön edustajista, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisista sekä psykologi- ja kuraattoripalvelujen ammattilaista. Tavallisesti opiskeluhooltoryhmään kuuluu myös oppilaiden sekä huoltajien edustajat. Yleensä rehtori tai muu toiminnasta vastaava johtaja johtaa opiskeluhooltoryhmää. Opiskeluhooltoryhmä suunnittelee, toteuttaa, arvioi ja kehittää opiskeluhoiltoa ja erityisesti yhteisöllistä työtä. (THL n.d.b.) Opiskeluhooltoryhmä käsittelee oppilaitosyhteisöä esimerkiksi kiusaamisen, työrauhan, ilmapiirin ja osallisuuden näkökulmista. Opiskeluhooltoryhmässä käsitellään asioita vain yleisellä ja yhteisöllisellä tasolla. (Opetushallitus n.d.)

Yksilökohtaisella opiskeluhoollolla tarkoitetaan yksittäisille opiskelijoille toteutettavia opiskeluhoilto palveluja (THL n.d.d.). Yksilökohtainen opiskeluhoilto on ehkäisevää ja tukea antavaa. Yksilökohtaista opiskeluhoiltoa toteuttavat opiskeluhoilto palvelut eli kouluterveydenhoilto, opiskeluterveydenhoilto, psykologipalvelut ja kuraattoripalvelut. Opiskeluhoillon psykologi- ja kuraattoripalvelujen sekä koulu- ja opiskeluterveydenhoilto palvelujen järjestämisestä alueellaan on vastannut vuodesta 2023 eteenpäin hyvinvointialue. (THL n.d.a.)

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tehtäviin kuuluvat oppilaan ja opiskelijan terveydentilan seuraaminen ja edistäminen, jotka toteutetaan terveystarkastusten sekä terveysneuvonnan ja ohjauksen keinoin. Erityisen tuen tarve pyritään tunnistamaan jo varhain ja järjestämään tarvittava tuki mahdollisimman nopeasti. Kuraattorin ja psykologin yksilökohtaisilla palveluilla edistetään oppimista, hyvinvointia sekä sosiaalisia ja psyykkisiä valmiuksia. Kuraattori tarjoaa ohjausta ja tukea erityisesti perhe- ja kaverisuhteisiin, vuorovaikutukseen ja koulunkäynnin haasteisiin liittyvissä asioissa. Psykologi tarjoaa apua muun muassa oppilaan ja opiskelijan yksilölliseen oppimiseen, mielenterveyden edistämiseen ja tukemiseen. Psykologin tehtäviin kuuluu myös psykologisten arviointien tekeminen. (THL n.d.d.)

Monialainen yksilökohtainen opiskeluhoilto voi olla tarpeellista oppilaan tai opiskelijan tuen tarpeen arvioimiseksi ja opiskeluhoillon tuen järjestämiseksi. Monia-

laista opiskeluhuoltoa toteutetaan tapauskohtaisesti tilanteen ja tarpeen mukaisesti koottavassa asiantuntijaryhmässä. Oppilas tai opiskelija ja tämän huoltajat ja muut läheiset ovat vahvasti osallisina yksilökohtaisessa opiskeluhuoltotyössä. Opettajat ovat tärkeänä osana oppilaan tai opiskelijan tuen tarpeen tunnistamisessa. Myös tilanteen tarkemmassa selvittelyssä sekä tuen suunnittelussa ja järjestämisessä tarvitaan opettajan näkökulmaa. (THL n.d.d.)

2.2 Laki ja opetussuunnitelma velvoittavat oppilaitosta

Sekä yhdenvertaisuuslain (1325/2014) että perusopetuksen opetussuunnitelman (2014) mukaan koulutuksen järjestäjällä ja tämän ylläpitämällä oppilaitoksella on velvollisuus edistää ja arvioida oppilaiden yhdenvertaisuuden toteutumista ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassaan (Opetushallitus 2014, 28; Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014). Yhdenvertainen kohtelu edellyttää oppilaiden yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista. Yhteisön jäsenten tulee tulla kohdatuiksi ja kohdelluiksi samanarvoisina riippumatta mistään henkilöön liittyvistä tekijästä. Yhteisön tehtävä on omilla arvoillaan ja käytänteillään edistää tasa-arvoa ja tukea oppilaita oman identiteettinsä rakentumisessa. (Opetushallitus 2014, 28.) Lain naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) eli tasa-arvolain tarkoituksena on estää sekä sukupuoleen perustuvaa syrjintää, että sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986).

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) mukaan oppilaitoksella on velvollisuus ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Toimenpiteiden on oltava tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia oppilaitoksen toimintaympäristö sekä voimavarat huomioon ottaen. Oppilaitoksella on myös oltava suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.) Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) velvoittaa oppilaitoksia laatimaan toiminnan kehittämiseen tähtäävän tasa-arvosuunnitelman, joka toimii tasa-arvoa edistävän työn tukena oppilaitoksissa. Tasa-arvosuunnitelman avulla tuetaan sukupuolten tasa-arvon edistämistä oppilaitoksissa ja ennaltaehkäistään syrjintää. Jokainen oppilaitos laatii omia tarpeitaan vastaavan tasa-arvosuunnitelman yhteistyössä henkilöstön ja oppilaiden

tai opiskelijoiden kanssa. Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää selvitys oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta sekä tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi. Lisäksi siinä tulee arvioida aikaisempien tasa-arvosuunnitelmien toteutumista. Suunnitelma voidaan laatia enintään kolmeksi vuodeksi kerrallaan. (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986.) Usein oppilaitos laatii yhden dokumentin, joka sisältää sekä tasa-arvo- että yhdenvertaisuussuunnitelman.

Tarkastelimme opinnäytetyössä mukana olevien oppilaitosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia. Erään suunnitelman mukaan sen keskeinen tavoite on ”tasa-arvoisen ajattelutavan juurruttaminen kaikkeen koulun toimintaan sekä työ- ja opiskeluympäristöä koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon.” Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa listattiin toimenpiteiksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskyselyiden teettäminen, tasa-arvo ja yhdenvertaisuusteemaisten oppituntien, työpajojen ja teemapäivien järjestäminen sekä oppilaiden jakaminen ryhmiin pääsääntöisesti muiden tekijöiden kuin sukupuolen perusteella. Oppilaat sekä henkilökunta saavat myös käyttää itse toivomaansa nimeä, joka voi olla myös kutsuma- tai lempinimi.

Perusopetuksen opetussuunnitelman (2014) mukaan yhtenä perusopetuksen tehtävänä on lisätä tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta. Annetun opetuksen tulee olla sukupuolitietoista. (Opetushallitus 2014, 18; 28.) Velvoite koskee kaikkia oppiaineita. Opettajien käyttämä oppimateriaali saattaa sisältää vanhentunutta asiasisältöä, sillä sateenkaarevuuteen liittyvä tieto muuttuu nopeasti. Oppikirjojen ajantasaisuutta voi nostaa esille ja pohtia yhdessä, mikä oppikirjojen ilmaisuista olisi voitu kirjoittaa toisin. Myös oppimateriaalien kuvastoja voi tarkastella kriittisesti. Sukupuolitietoista opetuksesta hyötyvät kaikki luokan oppilaat. (Karvinen & Venesmäki 2019, 22–23.) Erään opinnäytetyössä mukana olevan oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman mukaan oppimateriaalien valintaa ohjaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisen toteutuminen. Oppimateriaalien sisältöä arvioidaan ja käytänteitä tarkastellaan, jotta ne edistäisivät ja tukisivat tasa-arvoisuutta ja yhdenvertaisuutta.

2.3 Yläkoulun henkilökunnan merkitys nuoren elämässä

Murrosiässä nuoren seksuaalinen identiteetti hakee suuntaansa ja saattaa mietittyä paljon nuorta. Fyysisten muutosten ja seksuaalisten tunteiden hyväksymistä edistää läheisten arvostava ja kunnioittava tuki. (Kosunen, Cacciatore & Hervonen 2003.) Yläkoulun henkilökunnan jäsen voi saada merkittävän roolin nuoren tukijana, mikäli nuori pohtii omaa identiteettiään. Mattilan (2010) mukaan lapsen ja nuoren ympärillä voidaan nähdä olevan kolme tasoa, joista ensimmäiseen tasoon kuuluvat vanhemmat tai muut huoltajat ja kolmannen tason muodostavat eri hoitotoimijat eli ammattiauttajat. Opinnäytetyön toimintakenttänä toimiva yläkoulun henkilökunta kytkeytyy lapsen ja nuoren ympärillä olevaan toiseen tasoon, johon voidaan nähdä kuuluvan koulun henkilökunnan lisäksi läheiset sukulaiset sekä muut elinympäristön aikuiset. Toiseen tasoon kuuluvilla aikuisilla on vanhempien ohella merkittävä tehtävä lasten ja nuorten valintojen ohjaamisessa sekä hyvään elämään kiinnittymisessä. Tehtävä toteutuu näkemällä lapsen ja nuoren sekä osoittamalla hänelle hyväksyntää. (Mattila 2010, 19–20.)

Nuoren on koettava itsensä hyväksytyksi, jotta hänen seksuaalinen itsetuntonsa voisi kehittyä terveellä tavalla. Koulun aikuisilla on vanhempien ja kavereiden rinnalla suuri rooli siinä, millaiseksi nuorten seksuaalinen itsetunto kasvaa. (Koivunen, Ratia & Vallenius 2017, 32; 34.) Karvisen & Venesmäen (2019) mukaan koulun henkilökunnan jäsenten tulisi kyetä vahvistamaan sateenkaarinuorten olemassa olevia voimavaroja sekä itsetuntoa, jotta sateenkaarinuoren käsitys omasta itsestään ei kyseenalaistuisi muiden ihmisten päätelmien tai kommenttien vuoksi (Karvinen & Venesmäki 2019, 22). Koulun henkilökunnan jäsenillä tulisi olla ajantasainen tietotaito seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta, jota hän osaisi käsitellä nuoren kanssa ikätasoisesti, jotta nuori kokisi olonsa hyväksytyksi ja turvalliseksi. Yksittäinenkin kohtaaminen aikuisen kanssa voi vaikuttaa nuoren kokemukseen itsestään ja ympäristöstään vahvistavasti tai heikentävästi (THL 2019, 29).

3 SEKSUAALISEN SUUNTAUTUMISEN MONINAISUUS

3.1 Seksuaaliterveys ja hyvinvointi

Maailman terveysjärjestö WHO:n mukaan seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisen elämää. Seksuaalisuus on jaettavissa useaan osa-alueeseen, johon kuuluvat esimerkiksi sukupuoli-identiteetti, seksuaalinen suuntautuminen, nautinto, läheisyys ja lisääntyminen. Seksuaalisuus voi näyttäytyä ajatusten, fantasioiden, arvojen, halujen ja asenteiden kautta. Seksuaalisuuteen vaikuttaa muun muassa biologiset, psykologiset, sosiaaliset ja kulttuurilliset tekijät. (WHO n.d.a.) Seksuaalisuus on osa ihmisen terveyttä ja sen huomiointi kokonaisvaltaisen terveyden edistämistä (Santalahti 2018b).

WHO:n määritelmän mukaan seksuaaliterveys on kokonaisvaltainen seksuaalisuuteen liittyvän fyysisen, emotionaalisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila. Sillä ei tarkoiteta vain sairauden tai vamman puuttumista. Jokaisella ihmisellä on oikeus tehdä omaa kehoaan koskevat päätökset. (WHO n.d.b.) Hyvään seksuaaliterveyteen kuuluu positiivinen ja kunnioittava asenne seksuaalisuutta ja seksuaalisia suhteita kohtaan sekä halutessaan mahdollisuus turvallisiin seksuaalisiin kokemuksiin. Jotta seksuaaliterveys pääsee toteutumaan, vaatii se myös muiden ihmisten seksuaalisten oikeuksien kunnioittamista. Parhaimmillaan seksuaalisuus voi toimia nuorelle merkittävänä voimavarana. (Santalahti 2018b.)

Seksuaalisuus ja kyky ilmaista omaa seksuaalisuuttaan vapaasti oman tahdon mukaan kutsutaan seksuaaliseksi hyvinvoinniksi. Seksuaalisesti hyvinvoiva ihminen kykenee hyväksymään oman ja muiden seksuaalisuuden sellaisena kuin se on. (Väestöliitto n.d.) Seksuaalinen hyvinvointi auttaa luomaan jokaisen omaa seksuaalista identiteettiään sekä myönteistä käsitystä omasta kehostaan. Nuorten olisi saatava tietoa seksuaalisuudesta myönteisenä asiana, mutta kuitenkin tiedostaen asiaan liittyvät riskit. Seksuaalisen hyvinvoinnin toteutumiseksi on opeteltava erilaisia taitoja mm. kommunikointiin ja vuorovaikutukseen liittyen. Näiden taitojen avulla nuori osaa ilmaista paremmin omat halunsa ja tarpeensa. Seksuaalista hyvinvointia voidaan tarkastella esimerkiksi seksuaalioikeuksien toteutumisenä. (Santalahti 2018a.)

Seksuaalioikeuksilla tarkoitetaan jokaisen ihmisen oikeutta päättää omaan seksuaalisuuteensa liittyvistä asioista. Seksuaalioikeudet ovat ihmisoikeuksia ja näin ollen kuuluvat jokaiselle. Näiden oikeuksien toteutumisella on merkittävä vaikutus ihmisen hyvinvointiin ja tasapainoiseen elämään. Seksuaalioikeudet on turvattu kansainvälisin sopimuksin. Seksuaalioikeudet kattavat laajasti seksuaalisuuteen liittyviä osa-alueita, eikä niillä ole pelkästään yhtä määritelmää. Näitä oikeuksia voidaan kuitenkin tarkastella seitsemän oikeuden kautta. (Ihmisoikeudet.net n.d.)

Ensimmäisenä oikeutena on oikeus omaan seksuaalisuuteen. Tällä tarkoitetaan, että jokaisella on oikeus omaan seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuolen ilmaisemiseen. Tähän kuuluu lisäksi oikeus turvalliseen ja nautinnolliseen seksielämään. Toisena oikeutena on oikeus tietoon seksuaalisuudesta, jolla tarkoitetaan, että jokaisella on oikeus kokonaisvaltaiseen tietoon ikätason mukaisesti. Jokaisella ihmisellä on myös oikeus koskemattomuuteen. Seksuaalioikeuksien mukaan seksuaaliterveyspalvelut kuuluvat kaikille ja niiden on oltava turvallisia sekä helposti saatavilla asuinpaikasta riippumatta. Jokaisella on oikeus näkyä ja kuulua ja jokaisen tulisi pystyä ilmaisemaan mielipiteensä ilman pelkoa väkivallasta tai syrjinnästä. Jokaisella ihmisellä on myös oikeus tehdä yksilölliset päätökset ilman minkäänlaista painostusta. Viimeisenä oikeutena on oikeus vaikuttaa. Jokaisella on oikeus sekä velvollisuus vaikuttaa niin omien kuin muiden seksuaalioikeuksien toteutumiseen sekä tarttua huomaamiinsa epäkohtiin. (Ihmisoikeudet.net n.d.)

3.2 Seksuaalinen suuntautuminen ja seksuaalivähemmistöt

Seksuaalisuuden suuntautumisen moninaisuudella tarkoitetaan yleistermiä, joka kattaa jokaisen seksuaalisen suuntautumisen. Seksuaaliseksi suuntautumiseksi kutsutaan ominaisuutta, joka kertoo, kehen ihastuu, rakastuu tai kokee seksuaalista vetovoimaa. Seksuaalinen suuntautuminen määräytyy yleensä omasta sukupuolesta suhteessa omiin kiinnostuksen kohteisiin. Seksuaaliseksi suuntautumiseksi kutsutaan myös, mikäli henkilö ei koe minkäänlaista seksuaalista vetovoimaa mitään sukupuolta tai toisen sukupuolettomuutta kohtaan. Tämä usein

määritellään aseksuaalisuudeksi. Seksuaalisuus on yksilöllinen ja muuttuva tekijä. Oma seksuaalisuus ei välttämättä pysy samana läpi elämän. (Seta n.d.e.)

Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuutta kuvataan termillä HLBTIQA+, joka kattaa jokaisen seksuaalisen suuntautumisen. Jokainen kirjain on lyhenne moninaisuuteen viittaavasta sanasta. Tästä lyhenteestä käytetään myös termiä sateenkaari-ihmiset, johon kuuluu kaikki sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat henkilöt. (Väestöliitto 2020.) Hetero eli heteroseksuaalinen henkilö kokee seksuaalista tai emotionaalista vetoa muuta kuin omaa sukupuoltaan olevaa henkilöä kohtaan. Usein tällä viitataan, että nainen miestä ja mies naista kohtaan. Vaikka tämä jaottelu viittaa, että sukupuolia olisi vain kaksi, myös jotkut ei-binäärisesti kokevat henkilöt määrittelevät itsenä heteroseksuaaleiksi. (Taivaloja 2016, 4.)

Jokaisella ihmisellä on itsemäärittelyoikeus, jota tulee kunnioittaa. Itsemäärittelyoikeudella tarkoitetaan sitä, että jokaisella on oikeus määritellä itse, kuka on, millainen haluaa olla ja miten haluaa tulla nähdyksi. Itsemäärittelyoikeuteen kuuluu myös oikeus olla määrittelemättä itseään, muuttaa mieltään tai olla tietämättä. Toisen ihmisen seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen kokemusta ei saa ikinä vähätellä tai yrittää muuttaa. Kokemuksen vähätteleminen ja muutoksen yritykset voivat vahingoittaa henkilön itsetuntoa ja turvallisuuden tunnetta, ja synnyttää tunteen, ettei kelpaa omana itsenään. (Seta n.d.b.)

Oman seksuaalisuuden hahmottuminen tapahtuu jokaisella eri ikäisenä. Jotkut ovat voineet kokea aina olevansa esimerkiksi homoseksuaaleja, kun taas toisilla oma seksuaalinen suuntautuminen ei tunnu koskaan varsinaisesti löytyvän tai se muuttuu elämän eri vaiheissa. Yleisesti seksuaalinen suuntautuminen kuitenkin selkeytyy murrosikäisenä. (Seta n.d.e.) Seksuaalinen suuntautuminen voi kuitenkin olla selvä jo alakouluikäisenä tai vaihtoehtoisesti oman seksuaalisen suuntautumisen hahmottuminen voi tapahtua vasta aikuisiällä (Karvinen 2021, 4).

4 SUKUPUOLEN MONINAISUUS

4.1 Sukupuoli

Sukupuoli on ihmisen yksilöllinen tekijä. Se on moninainen ilmiö, joka ei ole jaettavissa kahteen toisilleen vastakkaiseen sukupuoleen, mieheen ja naiseen. Ihminen voi olla samanaikaisesti molempia, jotain siltä väliltä tai jotain ihan muuta. Jotkut ihmiset identifioivat itsensä myös sukupuolettomiksi. Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan sukupuolienkokemuksen, ilmaisutavan ja kehon sukupuoli-tettujen kokemusten kirjoa. Sukupuolen moninaisuuteen kuuluu sekä sukupuoli-vähemmistöt, että sukupuoli-enemmistöt. (Sukupuolen osaamiskeskus n.d.c.)

Ihmisen sukupuoli määritellään syntymässä useimmiten mieheksi tai naiseksi. Cis-sukupuolisuudesta puhutaan, kun henkilön sukupuolen ilmaisu ja sukupuoli-identiteetti vastaavat hänelle syntymässä määriteltyä sukupuolta. Suurin osa väestöstä on cis-sukupuolisia, muodostaen näin sukupuoli-enemmistön. (Seta n.d.g) Kaikilla ei puolestaan pystytä selkeästi määrittelemään sukupuolta syntymän yhteydessä. Intersukupuolisuudesta puhutaan, kun henkilön synnynnäiset sukupuoli-tetut piirteet eivät ole yksiselitteisesti mies- tai naistyyppillisiä. Näitä sukupuoli-tettuja piirteitä ovat esimerkiksi kromosomimäärä, sukuelimet tai hormonit. Tyyppillisesti lääkäri määrittää intersukupuolisen lapsen joko mieheksi tai naiseksi. Tämä voi aiheuttaa myöhemmin lapsessa sukupuoli-ristiriitaa, mikäli lääkärin määrittelemä sukupuoli ei vastaa hänen omaa sukupuoli-kokemustaan. (Seta n.d.c.)

Transsukupuolisuudella tarkoitetaan, kun henkilön syntymässä määritelty sukupuoli ei vastaa hänen omaa kokemustaan sukupuolestaan, esimerkiksi mikäli mieheksi syntymässä määritelty henkilö kokee sukupuoli-ristiriitaa ja on sukupuoli-identiteetiltään nainen. Kun henkilön syntymässä määritelty sukupuoli ei vastaa omaa sukupuoli-identiteettiään, henkilö voi haluta sukupuolen korjauksen. (Seta n.d.h.) Muunsukupuoliseksi kutsutaan henkilöä, jonka sukupuoli-identiteetti ei ole yksiselitteisesti mies tai nainen. Henkilön sukupuoli-identiteetti voi olla esimerkiksi näiden kahden yhdistelmä tai jotain aivan muuta. Sukupuoli-identiteetti

voi myös vaihdella elämän aikana. (Seta n.d.e.) Sukupuolivähemmistöön kuuluvat kaikki ne henkilöt, jotka kokevat oman sukupuolensa joksikin muuksi, kuin mikä heille on syntymässä määritelty tai he eivät koe asettuvansa sukupuolen ilmaisultaan tai kokemukseltaan heille asetettuihin sukupuolinormeihin. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt määrittelevät itse kuuluvansa vähemmistöön. (Seta 2023.)

4.2 Sukupuolen ilmaisu

Sukupuolen moninaisuuteen kuuluu myös sukupuolen ilmaisu. Sukupuolen ilmaisu tarkoittaa erilaisia itsensä ilmaisun tapoja, jotka ovat kulttuurissamme mielletty sukupuolittuneiksi. Näitä ilmaisuja ovat esimerkiksi vaatetus ja muu ulkonäkö, puhetyyli, ilmeet ja eleet. Sukupuolen ilmaisu tapahtuu joko tietoisesti tai tiedostamatta. (Sukupuolen osaamiskeskus n.d.a.)

Kouluympäristön asenteet voivat vaikuttaa sateenkaarinuoren avoimuuteen itsestään, seksuaalisesta suuntautumisestaan ja sukupuoli-identiteetistään tai sukupuolen ilmaisustaan. Nuori voi olla pakotettu piilottamaan identiteettinsä kiusaamisen, syrjinnän tai väkivallan pelossa tai ilmaistessaan identiteettiään nuori joutuu selittämään ja puolustamaan sitä. (Alanko 2014, 27; 37.)

Osana sukupuolen ilmaisua on transvestisuus, jolla tarkoitetaan mieheksi tai naiseksi määritellyn henkilön tapaa ilmentää naisellista ja miehistä puolta itsessään vaihtelevasti. Ilmentäminen voi tapahtua esimerkiksi pukeutumisen ja meikkaamisen avulla. Henkilöä, joka ajoittain eläytyy toiseen sukupuoleen mikä hänelle on määritelty, kutsutaan transvestiitiksi. (Sukupuolen osaamiskeskus n.d.a.)

4.3 Sukupuolen korjaaminen

Sukupuolen moninaisuuteen kuuluu se, että jotkut ihmiset käyvät läpi sukupuolenkorjausprosessin eli transition. Transitiolla tarkoitetaan erilaisia lääketieteellisiä toimenpiteitä, joilla muokataan kehollisia ja sukupuolittuneita piirteitä vastamaan omaa sukupuoli-identiteettiä. Transitio merkitsee eri ihmisille eri asioita.

Se voi tarkoittaa kehollisia, sosiaalisia, psyykkisiä tai juridisia muutoksia. (Sukupuolen osaamiskeskus n.d.b.)

Huhtikuussa 2023 voimaan tulleen lain sukupuolen vahvistamisesta (295/2023) mukaan täysi-ikäinen Suomen kansalainen tai Suomessa asuva henkilö voi tehdä kirjallisen hakemuksen juridisen sukupuolen muuttamisesta Digi- ja väestötietovirastolle. Hakemuksessa on esitettävä selvitys, että hakemuksen tehnyt henkilö kokee kuuluvansa pysyvästi vahvistettavaan sukupuoleen. Kun Digi- ja väestövirasto on vahvistanut henkilön sukupuolen, sen on tehtävä välittömästi merkintä väestötietojärjestelmään vahvistetusta sukupuolesta. (Laki sukupuolen vahvistamisesta 295/2023.)

Uuden lain myötä juridisen sukupuolen voi muuttaa itselähetetyn hakemuksen kautta, mutta lääketieteellisiin korjaushoitoihin hakeutuessa on edettävä lääkärin tutkimusten kautta. Lääkäri kirjoittaa lähetteen erikoissairaanhoidon sukupuoli-identiteetin diagnosointitutkimuksiin, joko Helsinkiin tai Tampereelle. Alle 18-vuotiaat hakeutuvat korjausprosessiin nuorisopsykiatrian kautta. Nuori voi pyytää joko itse tai yhdessä vanhempiensa kanssa lähetettä nuorisopsykiatrian diagnosointitutkimuksiin. (Sukupuolen osaamiskeskus n.d.b.)

Lainvalmistelun aikana eri tahot totesivat, että juridisen sukupuolen vahvistamisen ehdoton kieltäminen alaikäisiltä ei turvaa YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen sisältyviä oikeuksia, kuten syrjimättömyyttä, lapsen edun ensisijaisuutta sekä lapsen kuulemista iän ja kehitystason mukaisesti. YK:n sateenkaariasiantuntija esitti huomionsa, että sukupuolen juridisen vahvistamisen ehdoton kieltäminen voi altistaa transnuoret ja -lapset syrjinnälle ja väkivallalle. Suomessa lapsen oikeuksien huomioimisesta huomauttivat muun muassa oikeuskansleri, lapsiasiavaltuutettu, Terveys- ja hyvinvoinninliitto, Psykologiliitto ja joukko psykiatreja, jotka työskentelevät transpoliklinikoilla. (Seta n.d.a.)

Setan (n.d.a.) mukaan alaikäisen sukupuolen juridisessa vahvistamisessa on kyse ihmisoikeuksista. Seta on listannut etuja, joita alaikäisen lapsen sukupuolen juridinen korjaaminen lapselle tuo. Listassa on mainittu lasten oikeuksien toteutuminen, sukupuolta vastaavien henkilöpapereiden saanti ja niiden kautta oman

sukupuolen edustajaksi kohdatuksi tuleminen, itsemääräämisoikeuden vahvistuminen sekä syrjinnän väheneminen ja hyvinvoinnin lisääntyminen. Muissa Pohjoismaissa alaikäisen on mahdollista hakea sukupuolen juridista vahvistamista joko itse tai huoltajan suostumuksella. (Seta n.d.a.)

Koska nykyisen lainsäädännön puitteissa alaikäinen ei voi hakea sukupuolen juridista vahvistamista, korostuu sateenkaarinuoren elämässä sosiaalinen transiitio. Sosiaalinen transiitio tarkoittaa, että nuori elää omaksi kokemansa sukupuolen mukaista elämää sosiaalisesti. Tähän kuuluvat esimerkiksi avoimesti omana itsenään oleminen sekä oman nimen käyttäminen. Sosiaalinen transiitio ei pidä sisällään lainkaan lääketieteellisiä tai juridisia toimenpiteitä. (Karvinen 2021, 40.)

4.4 Normit ja ennakkoluulot

Normeilla tarkoitetaan tiedostamattomia sääntöjä siitä, minkälaisia ihmiset ovat tai minkälaisia heidän tulisi olla. Normien avulla luomme oletuksia, jotka puolestaan vaikuttavat siihen, miten tulkitsemme muita ihmisiä. Usein henkilöt, jotka eivät asetu normeihin, joutuvat syrjinnän kohteeksi. Tämänkaltaisten haitallisten normien vahvistaminen johtaa siihen, ettei jokainen saa olla juuri omanlaisensa. Yhteiskunnassa läsnä olevat normit voidaan tiedostaa ja niitä voidaan tarkastella kriittisesti. Tätä kutsutaan normitietoisuudeksi. (Seta n.d.e. 3.)

Yhteiskunnassamme on edelleen vahvasti läsnä heteronormatiivinen ajattelutapa, jossa ajatellaan kaikkien olevan lähtökohtaisesti heteroseksuaaleja, ellei henkilö itse tuo omaa muuta seksuaalista suuntautumistaan ilmi. (Seta n.d.f.) Heteronormi johtuu yleisestä oletuksesta, että seksuaalisista suuntautumisista heterous olisi toivottu ja luonnollinen. Tämän normin mukaisesti muut seksuaaliset suuntautumiset nähdään poikkeavina. (Seta n.d.e. 4.) Normeista on kuitenkin mahdollista päästä irti, mutta se vaatii, että normit tiedostetaan ja ymmärretään kuinka rajoittavaa tämänkaltainen normatiivinen ajattelu voi olla (Seta n.d.e.).

Sukupuolinormatiivisuudella tarkoitetaan yhteiskuntamme normeja, jossa sukupuoli on jaettavissa mieheen ja naiseen ja heidän tulisi toimia omalle sukupuolelleen tyypillisellä tavalla. Tämän normin mukaisesti nämä sukupuolet eivät muutu

ja ne voidaan määritellä esimerkiksi biologisten piirteiden avulla. (Seta 2023.) Sukupuoli ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti vain ihmisen biologinen ominaisuus, vaan sukupuoleen liittyy biologisten tekijöiden lisäksi myös juridinen sukupuoli, joka ilmenee ihmisen henkilötunnuksesta. Juridisen sukupuolen määrittelyn käytännöt vaihtelevat maittain. Esimerkiksi Argentiinassa, Australiassa, Nepalissa, Kanadassa ja Saksassa on käytössä kolmas juridinen sukupuoli. (Seta n.d.g.)

Sukupuolinormit eivät ole samanlaisia normeja kuin esimerkiksi käyttäytymiseen liittyvät normit, jotka voivat olla myös hyviä. Sukupuolinormien takia ihmisiltä edellytetään asioita, jotka ovat vastoin heidän omaa kehon muotoaan, luontaista elekieltään tai temperamenttiaan. Sukupuolinormit luovat myös ihmisten välille hierarkiaa. Ihmiset, jotka eivät asetu sukupuolinormien sisälle, huomaavat helpommin sukupuolinormit, kun taas puolestaan henkilöt, jotka asettuvat normien sisälle, eivät välttämättä edes tiedosta normien olemassaoloa. Moninaisuutta on tärkeää nostaa esiin, sillä sukupuoliin liittyvät stereotyyppiset ajattelutavat rajoittavat osaltaan kaikkien elämää. (Huuska 2021, 36.)

Normitietoisuutta voidaan tuoda myös osaksi opetusta. Karvisen (2016) mukaan normitietoinen opetus voi lisätä turvallisuutta sekä ennaltaehkäistä kiusaamista. Normitietoinen pedagogiikka lähtee liikkeelle normien haitallisuuden tunnistamisesta. Usein normit ovat näkymättömiä niille, jotka mahtuvat normien asettamien raamien sisään. Koulun heteronormatiiviset käytännöt eivät näyttäyty läheskään samalla tavalla hetero-oppilaalle kuin sateenkaarioppilaalle. Normit olisikin siis hyvä tiedostaa ja käsitellä yhdessä oppilaiden kanssa. Normit ovat muutettavissa ja niiden tulisi olla sellaisia, etteivät ne sulje ketään ulos. (Karvinen 2016, 14–15.)

Sukupuolen moninaisuuteen liittyy edelleen ennakkoluuloja. Ennakkoluuloilla tarkoitetaan perusteettomia kielteisiä näkemyksiä tai uskomuksia toisesta henkilöstä tai asiasta. Useat ennakkoluulot pohjautuvat sukupuolinormeihin, jotka ohjaavat ajatteluaamme ja toimintaamme. Yhteiskunnalliset rakenteet voivat näyttäytyä ennakkoluuloissa. Länsimaalainen kulttuuri on ajattelultaan binäärinen eli asiat hahmotetaan vastakohtien kautta. Ennakkoluulot voivat vaikuttaa esimerkiksi transhenkilön minäkuvaan ja lisätä sisäistä ristiriitaa. (Huuska 2021, 37–38.)

5 KOHTAAMINEN

5.1 Onnistunut kohtaaminen

Mattilan (2011) mukaan kohtaaminen on keskeinen asia ihmisten välisessä kanssakäymisessä, sillä se on onnistuneen vuorovaikutuksen lähtökohta ja edellytys. Kohtaaminen on monikerroksista tapaamista ihmisten välillä, eikä kohtaaminen voi olla koskaan täysin yksipuolista. Jokainen kohtaaminen eri ihmisten välillä on ainutlaatuinen, sillä kaikki erilaiset tekijät vaikuttavat toisiinsa ja näin muuttavat kohtaamisen luonnetta. Kohtaamisen perustana on tietoisuus siitä, että jokaisella ihmisellä on ainutkertainen ja arvokas elämä, jota kunnioitetaan ja arvostetaan. Kohtaaminen vaatii myötätuntoa, myötäelämistä ja älykkyyttä. Onnistuessaan kohtaaminen luo henkilöiden välille yhteyden ja luottamuksen, epäonnistuessaan kohtaaminen on omiaan jättämään henkilöiden välille etäisyyden ja epäluottamuksen. (Mattila 2011, 15–17.)

Helmisen (2021) mukaan asiakkaan elämäntilanteen avaaminen edellyttää työntekijältä sekä kohtaamisen taitoja että kykyä luoda toimiva vuorovaikutussuhde (Helminen 2021, 63). Dialogisuus on yksi tärkeä piirre vuorovaikutussuhteen sekä onnistuneen kohtaamisen luomisessa. Dialogisuudella tarkoitetaan vastavuoroisuutta, jossa jokainen osapuoli pystyy itse vaikuttamaan vuorovaikutustilanteen etenemiseen. Ammatillisessa kontekstissa tällä tarkoitetaan, ettei vuorovaikutustilanne etene vain asiakkaan tai ammattilaisen ehdoin, vaan tilanne rakentuu molempien toimesta. (Mönkkönen 2018, 17; 108.) Päästäkseen aitoon dialogisuuteen ammattilaisen on otettava käyttöön ei-tietämisen asenne, joka tarkoittaa luopumista omista ennako-oletuksistaan, tulkinnoistaan ja määritelmistään. Työskentely aloitetaan siis tyhjältä pohjalta, jossa ammattilainen tunnustaa asiakkaan olevan oman elämänsä asiantuntija ja ammattilainen sekä kuuntelee, että kuulee asiakasta. (Huotari & Tamski 2019, 50.) Kohtaamista ei suoriteta, vaan ollaan läsnä ja pysähdytään kuuntelemaan keskustelukumppania. Aito kohtaaminen ei vaadi asiakkaan ymmärtämistä, vaan vakavasti ottamista ja välittämistä. (Mattila 2007, 12–13; 32–33.)

Kohtaamiseen liittyvät myös sanattomat ilmeet ja eleet. Vaikean aiheen käsittely voi näkyä ammattilaisessa esimerkiksi punasteluna, pois päin katsomisena tai talkitteluna. Ammattilaisen kiusaantuneisuus kohtaamisessa on omiaan hankaloittamaan asioiden käsittelemistä ja luottamuksellisen suhteen syntymistä. (THL:n seminaarit ja koulutukset 2021.) Kohtaamista käsittelevässä kirjallisuudessa on nostettu esiin katseen merkitys. Mattilan (2011) mukaan ihmisen katse kuvastaa asennetta ja arvoja vieläkin enemmän kuin sanat tai äänensävy. Vaikka ammattilainen osoittaisi puheellaan myötätuntoa ja empatiaa, hänen katseensa paljastaa hänen todelliset tunteensa. Onnistunut kohtaaminen alkaa ystävällisellä ja arvostavalla katseella ja eleillä. Arvostava katse kertoo hyväksynnästä ja arvostuksesta. Se ei ole halveksuva, vähättelevä tai tuomitseva. Aikuisen katse, joka viestii ennalta tietämistä, on omiaan mitätöimään nuoren omanarvontuntoa. Tällainen katse viestii siitä, että aikuinen on päättänyt nähdä nuoren tietynlaisena, eikä nuorella ei ole enää mahdollisuutta tulla nähdyksi omana itsenään. (Mattila 2011, 15; 27–28.)

Opettajalta saatu katsekontakti opetustilanteessa antaa oppilaalle tunteen siitä, että hänen olemassaolonsa ja tarpeensa on huomioitu. Huomioiduksi tulemisella on ihmisen kasvussa ja kehityksessä merkittävä rooli. (Sutela 2022, 91–92.) Kasvaessaan ihminen rakentaa omanarvontuntoaan ja vahvistaa itsetuntoaan. Itselle ja omalle olemassaololle haetaan hyväksyntää tärkeiltä ihmisiltä. Jotta nuori oppisi luottamaan itseensä ja olemassaolon oikeuteensa, hän tarvitsee toistuvasti hyväksyviä viestejä itselleen tärkeiltä aikuisilta. Nuoren luottamus omaan olemassaolon oikeuteensa saattaa haavoittua, jos aikuisen katseesta, eleistä tai toiminnasta heijastuu odotuksia, joissa nuori on erilainen kuin oikeasti on. Kun tärkeä ihminen näkee nuoren hyväksyvästi ja antaa hänelle tilaa olla oma itsensä, nuori oppii luottamaan itseensä ja arvostamaan itseään. (Mattila 2011, 32; 93.)

5.2 Sukupuolisensitiivinen kohtaaminen

Nuoret viettävät koulussa suuren osan arjestaan, joten on erityisen tärkeää, että jokainen nuori saisi olla turvallisesti oma itsensä koulussa (Karvinen & Venesmäki 2019, 22). Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan ajattelutapaa, jossa sukupuoli, siihen liittyvät normit ja niiden vaikutukset huomioidaan sekä yksilön että

yhteiskunnan tasolla. Sukupuolineutraalius sen sijaan on ajattelutapa, jossa sukupuoli ja sen erilaiset merkitykset eivät tule huomioiduksi. Rakenteissa, laeissa ja fyysisissä tiloissa sukupuolineutraalius on hyvä asia, sillä se kohtelee kaikkia ihmisiä samalla tavalla sukupuolesta riippumatta. (Seta 2023.) Kasvatuksessa tulisi suosia sukupuolisensitiivistä työtettä, sillä se auttaa näkemään ihmisen kokonaisuutena, ei ainoastaan sukupuolensa edustajana. Sukupuolta ei kuitenkaan häivytetä merkityksettömänä. (THL:n seminaarit ja koulutukset 2021.)

Sukupuolisensitiivisessä työotteessa on tärkeää oppia tiedostamaan ja työstämään omia oletuksiaan, ennakkoluulojaan ja stereotyyppioitaan sekä tarkastelemaan omia työotteitaan, sanojaan ja toimintaansa kriittisesti (Koivunen, Ratia & Vallenius 2017, 32–33; THL:n seminaarit ja koulutukset 2021). Oletusten sijaan avoimien kysymysten esittäminen ja aktiivinen kuuntelu lisää kohtaamisen onnistumista. Jos nuori kertoo koulun aikuiselle sateenkaarevuudestaan, aikuisen kannattaa kysyä oppilaalta itseltään, mitä sateenkaarevuus merkitsee nuoren elämässä, millaisia tarpeita siitä nousee ja miten oppilas toivoo, että aikuiset toimivat asian kanssa. Kysymällä aikuinen saa tietoonsa, ovatko sateenkaarevuuteen liittyvät asiat oppilaan hyvinvoinnin kannalta oleellisia ja millä tavalla. (THL:n seminaarit ja koulutukset 2021; SetaFinland 2020.) Näin toimiessaan aikuinen ottaa myös jokaisen sateenkaarinuoren huomioon yksilönä, eikä tee yleistyksiä aiempien kohtaamisten perusteella (Alanko 2014, 7).

Omien tietojen pitäminen ajan tasalla käsitteistä ja ilmiöistä lisää sukupuolisensitiivisen kohtaamisen toteutumista. Sukupuolisensitiivisessä työotteessa kiinnitetään huomiota sukupuolineutraaliin puheeseen. Nuorelta voi kysyä, mitä termejä hän haluaa käyttää, ja käyttää itse puheessaan samoja sanoja. Sukupuolineutraalilla kielellä annetaan nuorelle tilaa kertoa esimerkiksi samaa sukupuolta olevasta kumppanista. Nuorelta voi myös kysyä, mitä nimeä hän toivoo itsestään käytettävän. (THL:n seminaarit ja koulutukset 2021.) Nuoren puhutteleminen hänen itse määrittelemällään nimellä on perusta kunnioittavan vuorovaikutussuhteen syntymiselle (Karvinen & Venesmäki 2019, 12).

5.3 Koulu kohtaamisen toimintaympäristönä

Koulussa oppilaan ja henkilökunnan jäsenen välinen kohtaaminen voi olla yksinkertaisimmillaan ohimenevä kohtaaminen käytävällä ja syvimmillään lähes terapeutista keskustelua. Opettajan ja oppilaan välinen kohtaaminen tapahtuu enimmäkseen luokassa, ryhmän ympärillä. Opettajan vastuulla on luoda luokkaan turvallinen ilmapiiri, jossa kenellekään ei naureta, ketään ei kiusata ja jokaisella on hyvä olla. Turvallisessa ilmapiirissä ymmärretään moninaisuutta ja jokainen saa olla sellainen kuin on. (Sutela 2022, 16; 19; 168.) Myös koulun fyysisten tilojen turvallisuuteen tulee kiinnittää huomiota. Sukupuolitetut wc-tilat sekä pukuhuoneet voivat synnyttää sateenkaarinuorille turvattomuuden tunnetta, joten koulussa tulisi olla mahdollisuus käyttää sukupuolineutraaleja tiloja (Karvinen & Venesmäki 2019, 13). Tilojen turvallisuutta voi lisätä helposti esimerkiksi pienillä symboleilla kuten sateenkaarilipuilla. Pieni symboli voi olla merkityksellinen sateenkaarinuorelle, sillä tällöin hän voi kokea olleensa tervetullut tilaan juuri sellaisena kuin hän on. (Hästbacka & Sirén 2017, 95–96; 119.)

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) mukaan positiivinen erityiskohtelu tarkoittaa oikeasuhtaista erilaista kohtelua, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen sekä syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen. Positiivinen erityiskohtelu ei ole syrjintää. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014). Sateenkaarinuorten hyvinvoinnin varmistamiseksi tarvitaan yleensä erilaisia toimenpiteitä. Tietyille nuorelle suunnatut toimenpiteet voivat kuitenkin hyödyttää koko luokkaa ja vaikuttaa luokan ilmapiiriin positiivisesti. Oppilaiden yksilöllisten tarpeiden huomiointi kertoo siitä, että yhdenvertaisuus otetaan kouluyhteisössä vakavasti. (Karvinen 2021, 43.)

Kohtaaminen on kaiken onnistuneen vuorovaikutuksen lähtökohta. Erilaiset työskentelymenetelmät eivät auta, jos nuori kokee, ettei häntä nähdä ja arvosteta omana itsenään. Hyvässä kohtaamisessa nuoren ei tarvitse suorittaa tai tavoitella aikuiselta hyväksyntää tai ihailua, vaan hyvä kohtaaminen vahvistaa nuoren kokemusta siitä, että hän kelpaa juuri sellaisena kuin on. Vahvistus ei synny aikuisen vakuuttelusta vaan toistuvista kelpaavuuden ja huolehtimisen kokemuksista. Nuoren on koettava olonsa turvalliseksi ollessaan koulun aikuisten kanssa vuorovaikutuksessa, ja hänellä on oltava tunne, että hän voi tukeutua aikuiseen ja luottaa aikuisen pysyvän läsnä, vaikka ei käyttäytyisikään tietynlaisesti. (Mattila 2011, 65–66; 69–70.)

Mattilan (2011) mukaan kohtaamisessa ovat aina kohdakkain kaksi subjektia, ei subjekti ja objekti. Molemmilla kohtaamisen osapuolilla on yhtäläiset oikeudet ja arvo. Kummallakaan osapuolella ei ole oikeutta väheksyä toista tai polkea toisen oikeuksia. (Mattila 2011, 49.) Sutela (2022) kuitenkin pohtii, voiko opettajan ja oppilaan välinen kohtaaminen olla koskaan aito siinä vallitsevan hierarkkisen asetelman takia. Sutelan mukaan oppilaan ja opettajan välillä vallitsee välttämättä valta-asetelma, vaikka oppilaan ja opettajan suhde olisikin läheinen tai lähes symmetrinen. Opettaja on vastuussa oppilaan hyvinvoinnista oppimisesta, oppimisen arvioinnista, oppimisympäristön ja -tilanteen turvallisuudesta. Nämä luovat kohtaamiselle sellaisia ulottuvuuksia, joita ei esimerkiksi ystävien välisessä kohtaamisessa ole. (Sutela 2022, 19; 27.)

Opettaja voi päättää, kuinka paljon hän käsittelee moninaisuuden liittyviä teemoja oppitunneillaan. Esimerkiksi omaa seksuaalisuuttaan pohtiville nuorille seksuaaliterveyden käsittely vain heteronormatiivisesta näkökulmasta voi olla vahingoittavaa (SetaFinland 2020). EU:n perusoikeusviraston vuonna 2018 teettämän kyselyn mukaan 59 % nuorista koki, että koulussa seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta puhutaan positiivisella tai neutraalilla tavalla (Oikeusministeriö 2020). Vuonna 2021 tehdyn kyselyn vastauksista selvisi, ettei koulussa käytyä keskustelua moninaisuudesta koeta riittäväksi, sillä yli puolet vastanneista kertoi kaipaavansa lisää tietoa esimerkiksi seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuolen moninaisuudesta. (Unicef 2021.)

Marjasen ym. (2023) mukaan opettajat eivät saa opettajankoulutuksensa aikana riittäviä valmiuksia moninaisuuden käsittelemiseen. Sekä Marjasen pro gradu -työn että hänen mainitsemiensa kansainvälisten tutkimusten mukaan opettajakouluttajilla ei välttämättä ole riittävästi tietotaitoa tai uskallusta opettaa opettajaopiskelijoita moninaisuuden teemoihin liittyen. Opettajankoulutuksen kehittämissuunnitelmassa (2022–2026) pyritään vastaamaan opettajankoulutuksessa lisääntyneeseen tarpeeseen käsitellä moninaisuutta. (Marjanen, Saarinen, Annevirta, Neitola, Salminen & Kyttälä 2023, 11–12.) Yli 40 % Unicefin kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä, ettei opettajilla ole tarpeeksi ymmärrystä oppilaiden moninaisuudesta ja erilaisista taustoista. Nuoret toivoivat, että opettajat saisivat lisää koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen. (Unicef 2021.)

5.4 Kohtaamisen esteet

Kohtaaminen ei voi onnistua, jos siinä on mukana ennakko-oletuksia, lukkiutuneita kategorioita ja oman elämän kokemuksen heijastuksia (Mattila 2011, 30). Asiakkaan aitoa kohtaamista estää, jos ammattilainen uskoo tai haluaa uskoa olevansa täysin asiakkaan elämässään kohdanneiden haasteiden yläpuolella. Silloin auttajan on mahdoton olla myötätuntoinen asiakasta kohtaan, ja hänen asenteensa voi tuntua asiakkaasta loukkaavalta ja luotaantyöntävältä. (Mattila 2007, 20–21.) Oksanen & Poikolainen (2018) tuovat esiin kohtaamiseen liittyvän haasteen, jossa ammattilaisen on tasapainoitava ammatillisuutensa ja oman persoonansa kanssa. Nämä asiat voivat olla ristiriidassa keskenään, mutta parhaimmillaan ammattilainen saa nämä kaksi eri tekijää tukemaan toisiaan. (Oksanen & Poikolainen 2018.) Ammattilaisen henkilökohtaiset mielipiteet tai vakaumus eivät saa vaikuttaa hänen ammatilliseen toimintaansa, jos ne ovat ristiriidassa toimintaa ohjaavien lakien ja asiakirjojen tai ammattieettisten periaatteiden kanssa (Karvinen & Venesmäki 2019, 9–10).

Koivusen, Ratian ja Valleniuksen (2017) mukaan ammattilaiset saattavat helposti ajatella olevansa avarakatseisia ja suvaitsevaisia ihmisiä ja seksuaalisuuden ja sen eri ulottuvuuksien käsittelyn olevan helppoa. Ammattilaisen on kuitenkin kyettävä kohtaamaan oma seksuaalisuutensa, ennen kuin hän voi puhua seksuaalisuudesta avoimesti ja rohkeasti nuorille. (Koivunen, Ratia & Vallenius 2017, 32–33.) Jotta asioita voi ottaa puheeksi ilman pelkoa tahattomasta loukkaamisesta, perustiedon ja -terminologian tunteminen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä on välttämätöntä. Jos termistön käyttö on epävarmaa, voi se johtaa väärinymmärrykseen, epäasialliseen kohteluun tai vaikenemiseen. Jos vuorovaikutustilanteessa tapahtuu virheitä, virheen tahattomuuden esille tuominen ja anteeksi-pyyntö ovat tärkeitä elementtejä tilanteesta ylipääsemiseen. (Karvinen & Venesmäki 2019, 13.)

Kohtaamisen esteeksi voi muodostua myös nuoren oma vastentahtoisuus, joka voi johtua nuoren aikaisemmista negatiivisista kokemuksista ammattilaisten

kanssa. Nuori on saattanut kohdata syrjivää kohtelua, ennakkoluuloja tai vähätelyjä eri ammattilaisten taholta, joka on vaikuttanut hänen kykyynsä luottaa ammattilaisiin. (THL:n seminaarit ja koulutukset 2021.) Nuoren sateenkaarevuus on voitu jättää kokonaan huomioimatta, tai ohitettu merkityksettömänä asiana, joka on saanut nuoren kokemaan itsensä näkymättömäksi. Toisaalta ammattilaiset ovat saattaneet tarttua nuoren sateenkaarevuuteen liikaakin, ja ovat huomaamattaan ohittaneet nuorelle itselleen merkitykselliset asiat. Ammattilaiset ovat saattaneet etsiä syitä kaikkiin nuoren ongelmiin yksinomaan sateenkaarevuudesta. Nämä aikaisemmat ikävät kohtaamiset voivat johtaa sateenkaarevuuden piilottamiseen jatkossa aikuisilta. Sekä aiheen ohittaminen että siihen takertuminen aiheuttavat sateenkaarinuorille näkymättömyyttä sekä kohtaamattomuutta palveluissa. (Hästbacka & Sirén 2017, 42; 47–48.) Vaikka nuori ei haluaisi keskustella sateenkaarevuudestaan, hän voi kuitenkin kokea tärkeäksi, että aikuinen tarjoaa apua tai kysyy, onko hän tietoinen sateenkaarinuorille tarjottavista palveluista. Tämä osoittaa nuorelle, että aikuinen välittää hänestä. (SetaFinland 2020.)

Onnistunut kohtaaminen vaatii kiireettömän ajan oppilaan kanssa. Kohtaaminen ei voi olla onnistunut, jos nuori kokee, ettei henkilökunnan jäsenellä ole aikaa keskittyä häneen tai hänen sanomisiinsa. Kiireisestä tapaamisesta ei ole hyötyä nuorelle, ja tapaaminen voi olla jopa haitallinen nuoren kannalta. Kiireen tuntu tapaamisessa saa nuoren sulkeutumaan ja päättelemään, ettei aikuiselle kannata avautua. Jos henkilökunnan jäsen vaikuttaa kiireen takia väsyneeltä työhönsä, nuori voi alkaa ottaa vastuuta tämän jaksamisesta, ja pelätä kuormittavansa tätä omilla huolillaan. (THL 2019, 11.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on kartoittaa yläkoulun henkilökunnan osaamista ja kokemuksia sateenkaarinuorten kohtaamisessa. Tavoitteena tällä opinnäytetyöllä on selvittää yläkoulun henkilökunnan valmiuksia kohdata sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta työssään sekä tuoda sateenkaarinuorten kohtaamisen edistämiseen liittyviä tarpeita esiin henkilökunnan keskuudessa. Opinnäytetyön aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella (liite 1). Kyselyn tarkoituksena oli tuottaa tietoa siitä, millaista osaamista ja kokemuksia yläkoulun henkilökunnalla on sateenkaarinuorten kohtaamisessa sekä millaista tietoa ja tukea he kokevat tarvitsevansa sateenkaarinuorten kohtaamisen edistämiseen liittyen. Opinnäytetyön tutkimuskysymyksiksi muotoutuivat:

1. Millaiseksi yläkoulun henkilökunta kokee sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvän koulutuksen?
2. Miten sateenkaarinuorten kohtaaminen näyttäytyy yläkoulun henkilökunnan toimesta?
3. Millaista tietoa ja tukea yläkoulun henkilökunta tarvitsee kohdatakseen sateenkaarinuoria entistä paremmin?

6.2 Tutkimusmenetelmä

Tämän opinnäytetyön aineisto on kerätty sekä laadullisella että määrällisellä aineistonkeruumenetelmällä. Kanasen (2008) mukaan määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus perustuu mittaamiseen, jonka tavoitteena on tuottaa perusteltua ja luotettavaa tietoa sekä yleistää tutkittavaa ilmiötä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa sen sijaan pyritään ymmärtämään ilmiötä. Kvalitatiivinen tutkimus ei tavoittele objektiivista totuutta, vaan aineistosta voi syntyä tutkijan omien kokemusten ja kiinnostusten ohjaamana erilaisia tulkintoja. Kvalitatiivisen tutkimuksen aineisto on laadullista, eli se perustuu ei-numeraaliseen aineistoon. (Kananen 2008, 10–11.)

Keräsimme aineiston sähköisellä kyselylomakkeella, jossa oli sekä avoimia että monivalintakysymyksiä. Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2018) mukaan triangulaatio tarkoittaa erilaisten metodien, tiedonlähteiden, teorioiden tai tutkijoiden yhdistämistä tutkimuksessa. Laadullista ja määrällistä tutkimusta yhdistämällä on mahdollisuus luoda parempaa ymmärrystä tutkimusongelmiin, kuin käyttämällä jompaa kumpaa menetelmää yksinään. Lisäksi tutkimusmenetelmien yhdistämisellä on mahdollisuus paikata niitä heikkouksia, joita niin laadullinen kuin määrällinen tutkimus pitää yksinään sisällään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78; 167.) Tässä opinnäytetyössä triangulaatiota on käytetty yhdistämällä kyselyssä numeerisia ja avoimia kysymyksiä.

Kyselylomake oli puolistrukturoitu, joka tarkoittaa, että kysymykset ja niiden järjestys on kyselyssä sama, mutta kysymyksiin vastataan omilla sanoilla (Eskola & Suoranta 1999, 86). Valitsimme puolistrukturoidun kyselyn, sillä halusimme kysyä henkilökunnan taustatietoja sekä selvittää kohtaamisen laatua valmiiden vastausvaihtoehtojen avulla, mutta antaa vastaajille myös mahdollisuuden vastata laajemmin avointen kysymysten avulla. Avointen kysymysten avulla voidaan saada lisää tietoa kohtaamiseen liittyvistä asioista, joita ei ole osattu huomioida vastausvaihtoehdoissa. Tässä opinnäytetyössä kyselyn kautta saadut vastaukset ovat anonyymeja, eikä niitä voi yhdistää yksittäiseen kouluun tai vastaajaan. Kysely toteutettiin Microsoft Forms -ohjelmalla, jolle kertyneet tiedot pysyvät salassa kyselyn luojien ja ylläpitäjien tunnusten sekä kaksivaiheisen tunnistautumisen takana.

Vilkan (2021a) mukaan kysely sopii tutkimusmenetelmäksi silloin, kun halutaan tutkia suurta määrää tai esimerkiksi hajanaisen ihmisjoukon mielipiteitä tai kokemuksia (Vilka 2021a, 68.) Vilka (2007) tuo esiin, että kyselyssä kysymysten muoto on standardoitu eli vakioitu. Vakioinnilla tarkoitetaan, että jokaiselta kyselyyn vastanneelta kysytään samat kysymykset samassa järjestyksessä. (Vilka 2007, 28.) Kyselymme oli muuten vakioitu, mutta yksi kysymys oli vastausta tarkentava kysymys ja tuli näkyviin vain tietyn vastausvaihtoehdon valinneille.

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009) mukaan kyselytutkimuksen etuna on, että sen avulla pystytään keräämään laaja aineisto. Kyselyn avulla pystytään

tavoittamaan usea vastaaja sekä kyselytutkimuksessa voidaan kysyä monia asioita. Kysely on tutkimusmenetelmänä tehokas, sillä se säästää tutkijan aikaa ja vaivannäköä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 195.) Tähän opinnäytetyöhön koimme parhaaksi vaihtoehdoksi toteuttaa aineiston keruun kyselyn avulla, sillä saimme sen avulla laajemman otannan, kuin olisimme saaneet, jos olisimme haastatelleet yläkoulujen henkilökuntaa.

6.3 Aineiston keruu

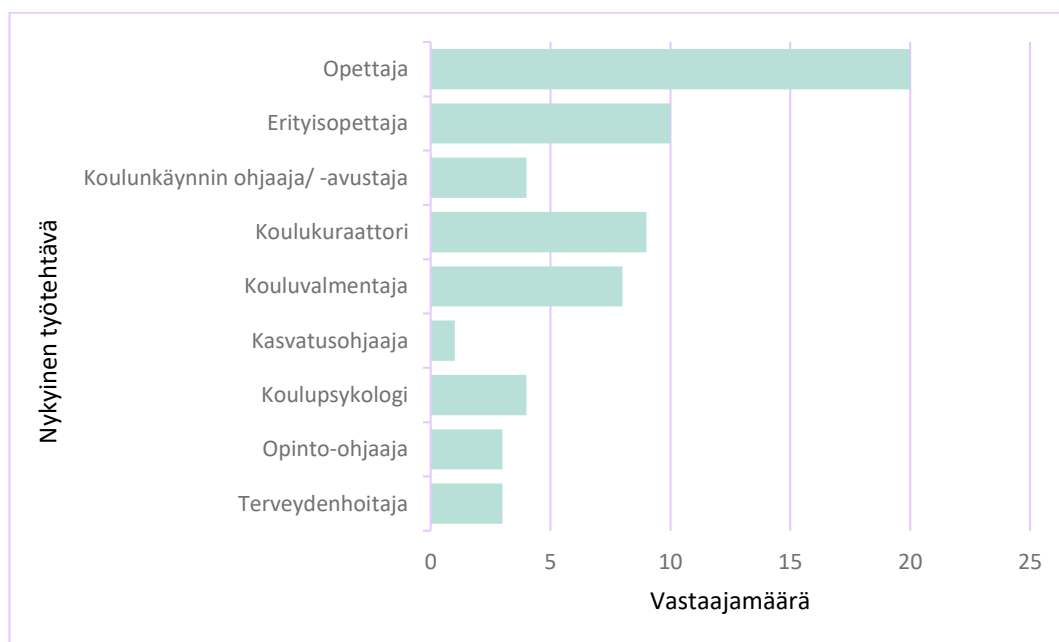
Aikomuksenamme oli toteuttaa sähköinen kysely kuudessa yläkoulussa, jotka sijaitsivat neljässä eri Pirkanmaan kunnassa. Koulut valikoituivat mukaan koulun rehtorin päätöksellä. Kaksi kuntaa sekä koulua jäi kuitenkin pois tutkimuslupaprosessin aikana. Tammikuussa 2024 saatekirje (liite 2) lähetettiin neljään kouluun, jotka sijaitsivat kahdessa eri pirkanmaalaisessa kunnassa. Saatekirjeen liitteenä oli sekä tiedote (liite 3) että tietosuojailmoitus (liite 3). Tarkoituksena oli, että rehtori välittää saatekirjeen eteenpäin oman koulunsa henkilökunnalle. Vastausaika annettiin kaksi ja puoli viikkoa. Aikaa kyselyyn vastaamiseen kehoitettiin varaamaan noin 10 minuuttia. Vastausajan puolivälissä rehtoreita kehoitettiin muistuttamaan henkilökuntaa kyselyyn vastaamisesta, mutta tästä huolimatta vastausmäärä jäi vähäiseksi, kun vastauksia kertyi vain yhdeksän.

Pienen pohdinnan jälkeen sama kysely päätettiin avata uudelleen, jotta saisimme enemmän vastauksia. Houkuttelevammaksi muotoiltu saatekirje (liite 4) lähetettiin tällä kertaa henkilökohtaisesti kaikille näiden kuntien yläkouluissa työskenteleville kohderyhmään kuuluville ammattilaisille, joille kyselyn sai tutkimusluvan puolesta lähettää. Vastausaika kyselyyn vastaamiseen annettiin kaksi viikkoa. Kyselyn uudelleen avaaminen tuotti tulosta, ja kyselyn sulkeuduttua vastauksia oli yhteensä 62 kappaletta.

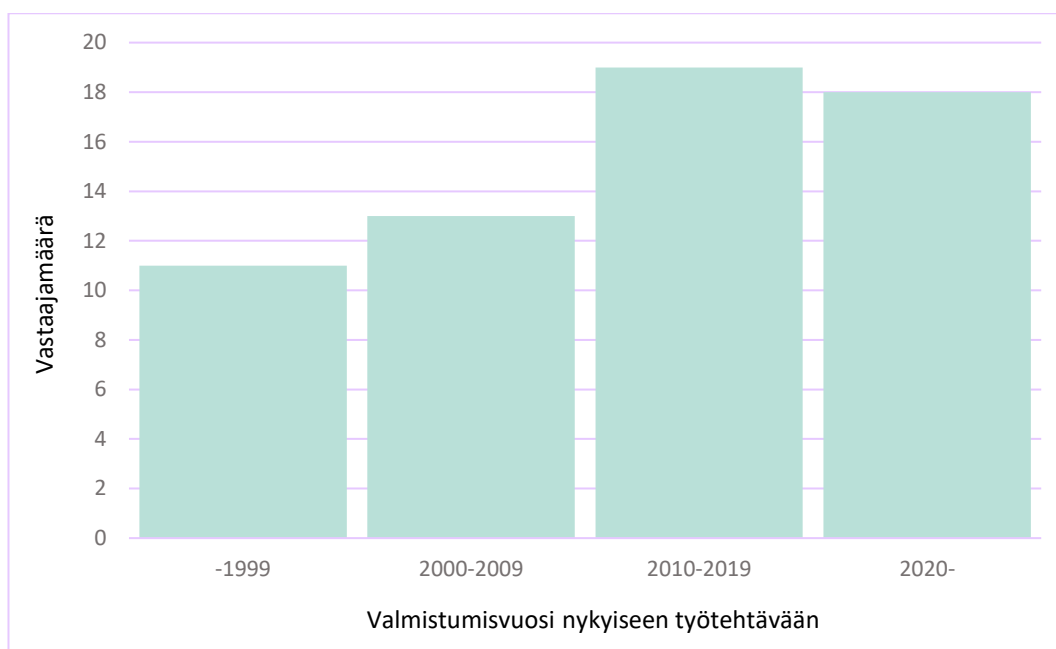
Saimme vastausajan aikana sähköpostia eräältä vastaajalta, joka kertoi hämentyneensä vastatessaan kyselyymme. Vastaajalle oli ollut epäselvää, tarkoittiko kyselyssä käytetty *oppilashuolto* -käsite yksilökohtaista opiskeluhuoltoa toteuttavia toimijoita vai koko koulun henkilökuntaa. Vaikka yhteisöllisen opiskeluhuollon toteuttamiseen oppilaitoksessa osallistuvat sekä opetushenkilöstö että

opiskeluhuollon palveluiden järjestäjät, lain mukaan kuitenkin opetushenkilöstö ei kuulu oppilashuollon henkilöstöön. Tämä asia oli jäänyt meiltä kunnolla selvittämättä, jonka vuoksi käytimme kyselyssämme virheellisesti *oppilashuollon henkilökunta* -käsitettä tarkoittamaan koko kyselyn kohderyhmää. Sama vastaaja myös tiedusteli, aiommeko vielä muokata kyselyämme selkeämmäksi. Tässä vaiheessa kyselyn muokkaaminen ei ollut enää mahdollista. Opinnäytetyöraportissa on selkiytetty kohdejoukkoa käyttämällä käsitettä yläkoulun henkilökunta.

Kyselyn alussa kartoitettiin vastaajien nykyinen työtehtävä sekä valmistumisvuosi kyseiseen työtehtävään. Näiden taustatietojen avulla haluttiin selvittää, onko valmistumisvuodella tai työtehtävällä positiivista korrelaatiota sateenkaarinuorten kohtaamiseen saatuun koulutukseen. Vastajajoukon taustatiedoista selvisi, että 48 % kyselyyn vastanneista kuului opetushenkilökuntaan, eli työskenteli opettajana tai erityisopettajana yläkoulussa. 25 % vastaajista toteutti yksilökohtaista opiskeluhoitoa, eli työskenteli koulukuraattorina, koulupsykologina tai terveydenhoitajana yläkoulussa. Vastaajien työtehtävien jakaumaa on havainnollistettu kuviossa 1. Saimme vastauksia tasaisesti eri vuosikymmenillä valmistuneilta työntekijöiltä. Eniten vastauksia saimme 2010-luvulla valmistuneilta työntekijöiltä (kuvio 2).

KUVIO 1. Nykyinen työtehtävä (n=62)

KUVIO 2. Valmistumisvuosi (n=61)

6.4 Aineiston analyysi

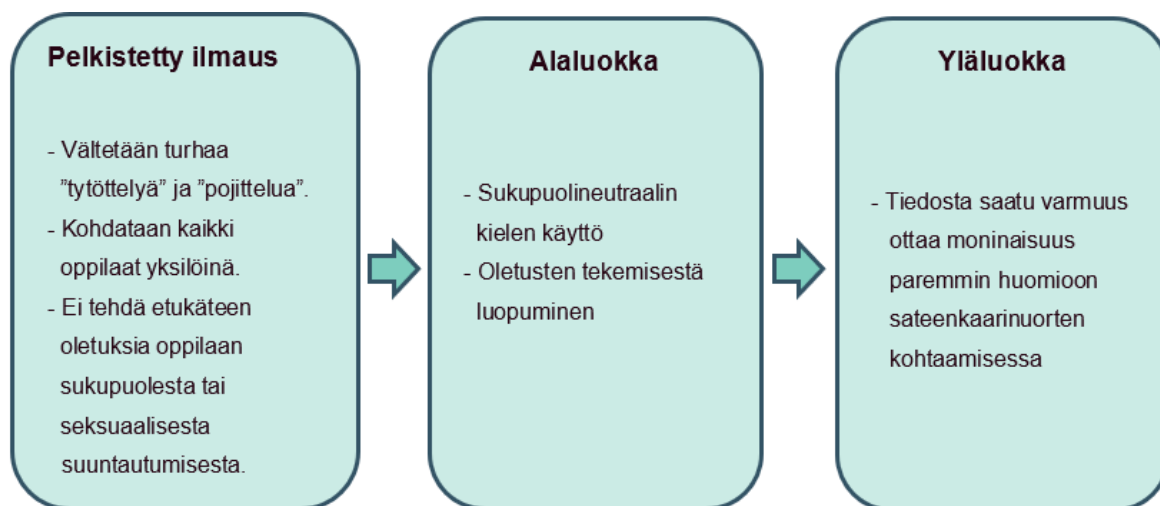
Kyselyn numeeristen kysymysten tuloksia analysoitiin tilastollisin menetelmin Microsoft Excel -laskentataulukko-ohjelmiston avulla. Jaoin vastaukset ryhmiin koulutustaustan perusteella. Tämän jälkeen tarkastelimme, oliko samanlaisien taustatietojen antaneiden vastauksissa samankaltaisuuksia keskenään ja pohdimme, voiko tästä tehdä johtopäätöksiä sateenkaarinuorten kohtaamiseen saadusta koulutuksesta. Aineistoa havainnollistettiin kuvioiden avulla.

Avointen kysymysten analysoimiseen valitsimme laadullisen tutkimuksen menetelmistä sisällönanalyysin. Sisällönanalyysillä pyritään järjestämään saatu aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kuitenkin sen sisältämää informaatiota kadottamatta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tavoitteena on löytää aineistosta jonkinlainen toiminnan logiikka tai tyyppikertomus (Vilka 2021b, 163). Sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on aineiston pelkistäminen siten, että karsitaan tutkimuksen kannalta epäoleellinen tieto pois (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123). Vilka (2021b) kuvaa tutkimusaineiston pelkistämistä vaiheeksi, jolloin aineistoa tiivistetään tutkimuskysymysten sekä tutkimusongelman ohjaamana. Tämän jälkeen aineisto ryhmitellään uudeksi, johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi aineistosta esiin nousevien ominaisuuksien mukaan.

Analyysin kohteena oleva analyysiyksikkö voi olla esimerkiksi sana tai lause, joiden pohjalta aineistoa ryhmitellään. (Vilkkä 2021b, 164.)

Pelkistämävaiheen jälkeen aineisto ryhmitellään, jolloin aineistosta löydetyistä alkuperäisilmauksista etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet yhdistetään omaksi alaluokakseen, joka nimetään parhaiten sisältöä vastaavalla käsitteellä. Luokittelua jatketaan yhdistelemällä alaluokkia ja muodostamalla niistä yläluokkia. Viimeinen vaihe on aineiston käsitteellistäminen, jossa edetään aineistossa käytetyistä ilmaisuista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Tätä jatketaan niin kauan kuin se on aineiston sisällön suhteen mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124–125.)

Lähdimme analysoimaan avoimia vastauksia siten, että keräsimme ne Microsoft Word -palveluun. Ensimmäiseksi karsimme aineistosta sellaiset vastaukset pois, joissa kysymykseen ei oltu haluttu vastata. Sen jälkeen lähdimme ryhmittelemään aineistoa etsimällä aineistosta samaa tarkoittavat vastaukset ja yhdistimme ne. Tämän jälkeen käsitteellistimme aineiston siitä nousevien merkitysten mukaan alaluokiksi ja uudelleen yläluokiksi. Sisällön analyysin prosessia on havainnollistettu kuviossa 3.

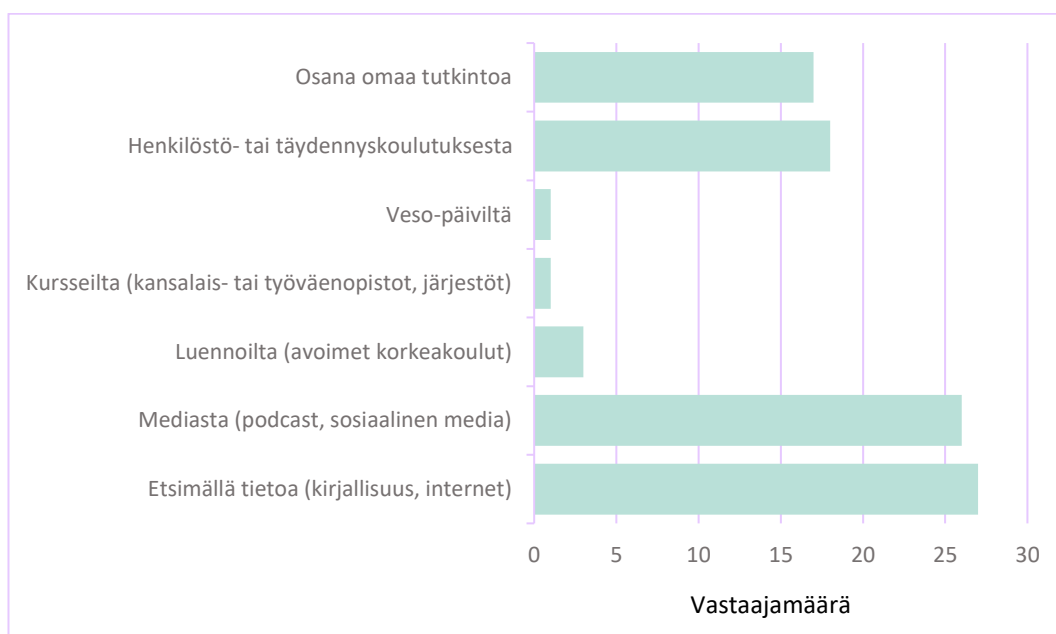

KUVIO 3. Aineiston analysoinnin havainnollistaminen.

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvä koulutus

Kyselyn alkupäässä selvitimme, kuinka moni vastaajista oli saanut tai hankkinut itse koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen. 55 % vastaajista kertoi saaneensa tai hankkineensa itse koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen. 45 % vastaajista ei ollut saanut tai hankkinut itse koulutusta. Kysyimme valmiiden vastausvaihtoehtojen avulla, mistä vastaajat olivat saaneet tai hankkineet koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyen (kuvio 4). Vastaajat pystyivät valitsemaan useamman vastausvaihtoehdon. Eniten tietoa oli saatu etsimällä sitä itse kirjallisuudesta tai internetistä sekä erilaisista medioista, kuten sosiaalisesta mediasta sekä podcasteista. Vain 27 % kaikista kyselyyn vastaajista oli saanut sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvää koulutusta osana omaa tutkintoaan.

KUVIO 4. Mistä koulutusta on saatu tai hankittu (n=34).

Kun vertasimme vastaajien saamaa tai hankkimaa koulutusta vastaajien ilmoittamaan työtehtävään, selvisi, ettei kukaan opettaja ollut saanut sateenkaarinuoriin liittyvää koulutusta osana omaa tutkintoa. Koulutus ei ole ollut osana edes lähi-vuosina valmistuneiden opettajien tutkintoa. 20 % opettajista oli hankkinut tietoa itse. Kouluttautuminen jää siis täysin opettajan ja työnantajan vastuulle, joka ei

vastausten perusteella ole ollut kovin suosittua. Erityisopettajista 30 % oli saanut koulutusta osana omaa tutkintoa. Myöskään kukaan terveydenhoitajista ei ollut saanut koulutusta osana omaa tutkintoaan, mutta terveydenhoitajien otos oli niin pieni, ettei siitä voida tehdä kunnollisia johtopäätöksiä.

Kysyimme avokysymyksellä, miten vastaaja on hyödyntänyt sateenkaarinuorten kohtaamiseen saamaansa tai hankkimaansa koulutusta nykyisessä työtehtävässään. Koulutuksen hyödyntäminen kävi ilmi vastauksista monilla tavoilla. Useimmin vastauksista nousi ilmi koulutuksen antama varmuus ottaa moninaisuus paremmin huomioon. Varmuus näkyi vastauksissa sukupuolineutraalin kielen käytämisenä sekä oletuksien tekemisestä luopumisena.

”Käytän lähes päivittäin hyväkseni oppimiani termejä sekä tietoisesti pyrin ylläpitämään puhetapaa, joka ei oleta nuoren sukupuoli-identiteettiä tai seksuaalista suuntautumista.”

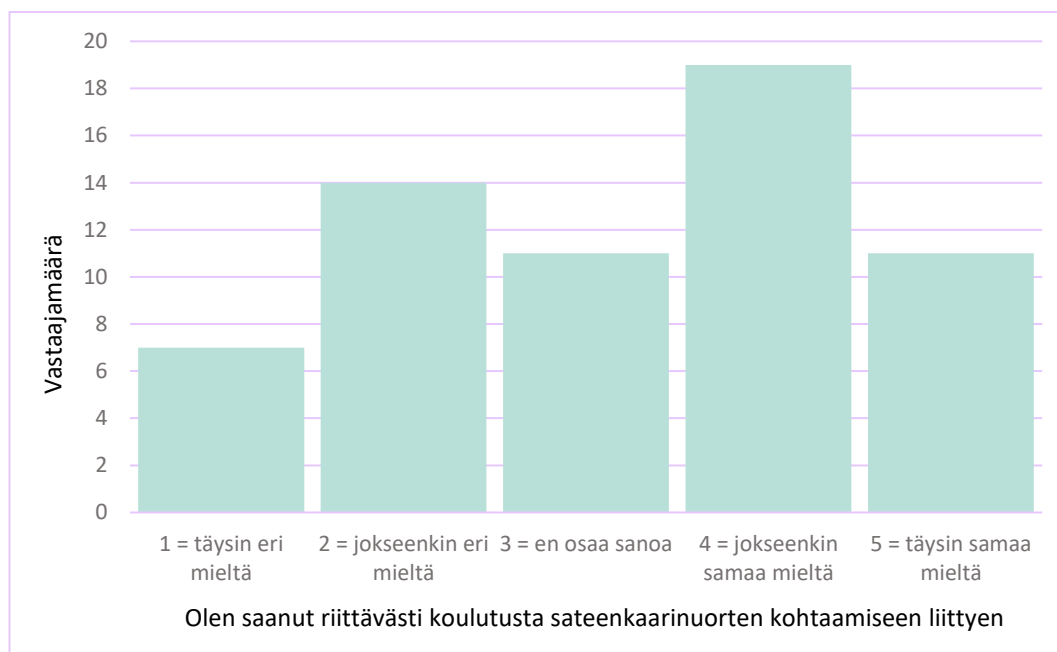
”Tuon esille, että kaikista asioista voi puhua ja pyrin välittämään hyväksyvää ja avointa suhtautumista.”

Lisääntyneen tiedon ja uusien näkökulmien myötä osa vastaajista oli tarkastellut uudestaan käyttämiään työtapoja. Esimerkiksi opettajien vastauksista nousi esiin oppimateriaalien kriittinen tarkastelu ja ryhmäjakojen tekeminen muiden tekijöiden kuin sukupuolen perusteella. Useammasta vastauksesta nousi esiin myös turvallisen tilan periaatteet. Osa vastaajista kertoi pitävänsä työhuoneessaan tai luokassaan esillä turvallisesta tilasta viestivää kuvaa, sateenkaaritunnusta sekä sateenkaarinuorille suunnattuja julisteita ja tapahtumamainoksia. Vaikka vastauksista nousi esiin koulutuksesta saadun tiedon hyödyntäminen monissa eri tilanteissa, muutama vastaaja koki, että teoriasta saatua tietoa on vaikea soveltaa, jos tieto ei kosketa omaa työtä konkreettisesti.

”Pidän luokassani sateenkaaritunnusta merkinä turvallisesta aikuisesta, joka suhtautuu sateenkaarinuoriin liittolaisena.”

”Koulutuksien paras anti on ollut ehkä se, että uskalla kohdata vaikkei aihe ole itselle tuttu.”

Kuviossa 5 on kuvattu vastaajien kokemusta siitä, ovatko he saaneet mielestään riittävästi koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyen. Lähes puolet vastaajista oli jokseenkin samaa mieltä tai täysin samaa mieltä siitä, että he olivat saaneet riittävästi koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyen, kun taas 34 % vastaajista oli väitteen kanssa täysin eri mieltä tai jokseenkin eri mieltä. Niistä vastaajista, jotka vastasivat saaneensa tai hankkineensa itse koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen, 71 % vastasi vaihtoehdon 4 tai 5.

KUVIO 5. Koulutuksen saamisen riittävyys (n=62)

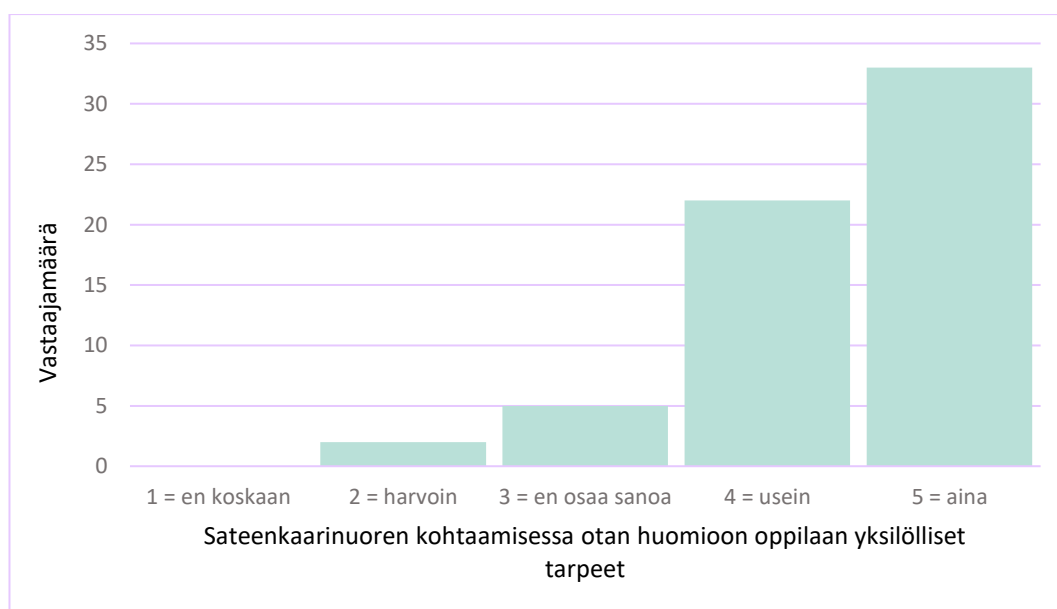
Koulutuksen riittämättömyyteen liittyviin syihin pyysimme vastaamaan vain, jos vastaaja oli vastannut olevansa täysin eri mieltä tai jokseenkin eri mieltä siitä, että oli saanut riittävästi koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyen. Saimme vastauksia kysymykseen 27, mikä osoittaa, että kysymykseen vastasi myös sellaisia vastaajia, jotka vastasivat edelliseen kysymykseen en osaa sanoa tai jokseenkin samaa mieltä. Suurin osa vastaajista koki, ettei ollut saanut koulutusta tarpeeksi. Muutamat vastaajat olivat sitä mieltä, että saatu koulutus ei ollut laadukasta eikä koulutuksessa saatu tieto ollut ajantasaista.

Yksittäiset vastaajat kokivat, ettei sateenkaarinuorten kohtaamiseen saadulla koulutuksella ole niin suurta merkitystä arjessa tapahtuvien kohtaamisten kannalta, vaan itsensä kanssa sinut oleva työntekijä kykenee suhtautumaan asioihin kypsästi ja luontevasti. Näin vastanneet olivat sitä mieltä, että nuorten kanssa voi

toimia oikein ja vastuullisesti pelkästään empaattisuuden ja hyvän käytöksen kautta. Vastaajat kokivat, että vaikka välillä toimisi väärin, tärkeintä on pahoitella toimintaansa vilpittömästi ja haluta toimia jatkossa paremmin.

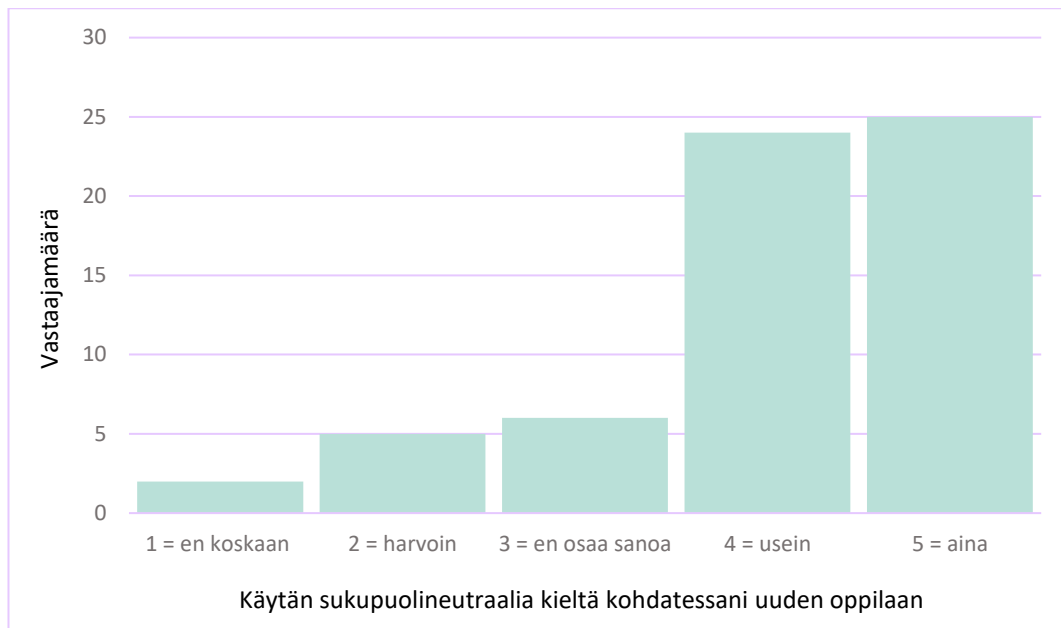
7.2 Sateenkaarinuorten kohtaaminen henkilökunnan toimesta

Kuviossa 6 on havainnollistettu oppilaiden yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista. 89 % vastaajista kertoi ottavansa oppilaan yksilölliset tarpeet huomioon aina tai usein. Niistä vastaajista, jotka vastasivat saaneensa tai hankkineensa itse koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen, 98 % vastasi ottavansa oppilaan yksilölliset tarpeet huomioon aina tai usein.

KUVIO 6. Yksilöllisten tarpeiden huomioon ottaminen (n=62)

Kuviossa 7 on kuvattu sukupuolineutraalin kielen käyttöä henkilökunnan jäsenen kohdatessa uuden oppilaan. Valtaosa vastaajista kertoi käyttävänsä sukupuolineutraalia kieltä aina tai usein kohdatessaan uuden oppilaan. 11 % vastaajista ei käyttänyt sukupuolineutraalia kieltä koskaan tai käytti sitä harvoin. Niistä vastaajista, jotka vastasivat saaneensa riittävästi koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen, vain 84 % käytti sukupuolineutraalia kieltä aina tai usein uuden oppilaan kanssa.

KUVIO 7. Sukupuolineutraalin kielen käyttäminen (n=62)

Kysyimme, miten yksilöllisten tarpeiden huomioon ottaminen näkyy vastaajan omassa toiminnassa hänen työssään. Havaitimme vastauksista nousevan useimmin esiin sukupuolineutraalin kielen käyttämisen sekä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden aiheiden käsittelemisen oppitunneilla. Havaitimme vastauksista suurimmalla osalla ammattilaisista olevan tahtoa kohdata oppilas aidosti. Nuorta ja hänen ajatuksiansa itsestään ja ympäristöstään kuunnellaan, heidät osataan ohjata asiantuntevan tuen piiriin ja sateenkaarinuorten kannalta olennaisia asioita viedään eteenpäin. Vastauksista nousi esiin myös tilannetajun merkitys työssä. Ennalta suunniteltuja keskustelun aiheita on tärkeää pystyä vaihtamaan tarvittaessa nopeasti, jos tilanne oppilaan kanssa sitä vaatii, sekä epäasialliseen puheeseen ja kommentointiin puututaan niin oppituntien kuin koko koulupäivän aikana.

”Osaan ottaa huomioon asioita joita sateenkaarinuoret käyvät läpi ja vien asioita eteenpäin. Esim. pukuhuoneiden ja vessojen ongelmallisuus, nimen käyttö yms. Kysyn aina nuorelta miten hän itse kokee asiat ja mitä hän toivoo sekä ehdotan itse asioita jos nuori ei tiedä vaikka vaihtoehtoja.”

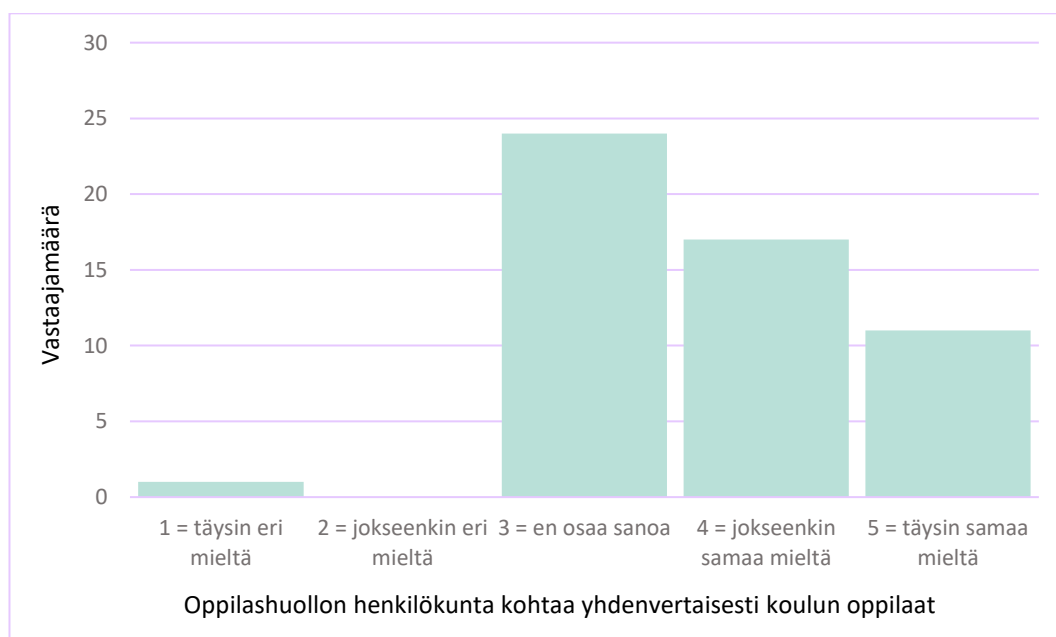
Osan vastaajista oli vaikea eritellä, ottavatko he huomioon oppilaan yksilölliset tarpeet sateenkaarinuorena, sillä he kokivat sateenkaarevuuden olevan vain yksi

osa oppilaan identiteettiä. Aineenopettajien vastauksista nousi ilmi, etteivät he aina tiedä milloin kohtaavat sateenkaarinuoren, sillä oppilaita on niin paljon ja sateenkaarevuus ei näy aukottomasti päällepäin.

”Ihminen on ihminen eikä sateenkaarisuudella ole sinänsä mitään merkitystä.”

”Kohtaamisia on koululla jatkuvasti. En voi ennen oppilaaseen tutustumista tietää hänen yksilöllisiä tarpeitaan. Ne selviävät sitten vasta vähitellen. En tiedä, miten tuohon joku voisi vastata aina.”

45 % vastaajista oli sitä täysin samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että oppilashuollon henkilökunta kohtaa yhdenvertaisesti koulun oppilaat. Noin 39 % ei osannut arvioida väitettä (kuvio 8).

KUVIO 8. Yhdenvertainen kohtaaminen (n= 62)

Vastaajat käsittelivät kysymystä oppilaiden yhdenvertaisesta kohtaamisesta eri tavoin, johtuen *oppilashuolto* -käsitteen virheellisestä käytöstä. Osa vastaajista vastasi kysymykseen olettaen oppilashuollon henkilökunnan tarkoittavan kysymyksessä vain yksilökohtaista opiskeluhoitoa toteuttavia opiskeluhoitopalveluita, kun taas osa vastasi kysymykseen koko yläkoulun henkilökunnan näkökulmasta. Tarkoituksenamme oli kuitenkin saada vastauksia koskien koko kyselyn

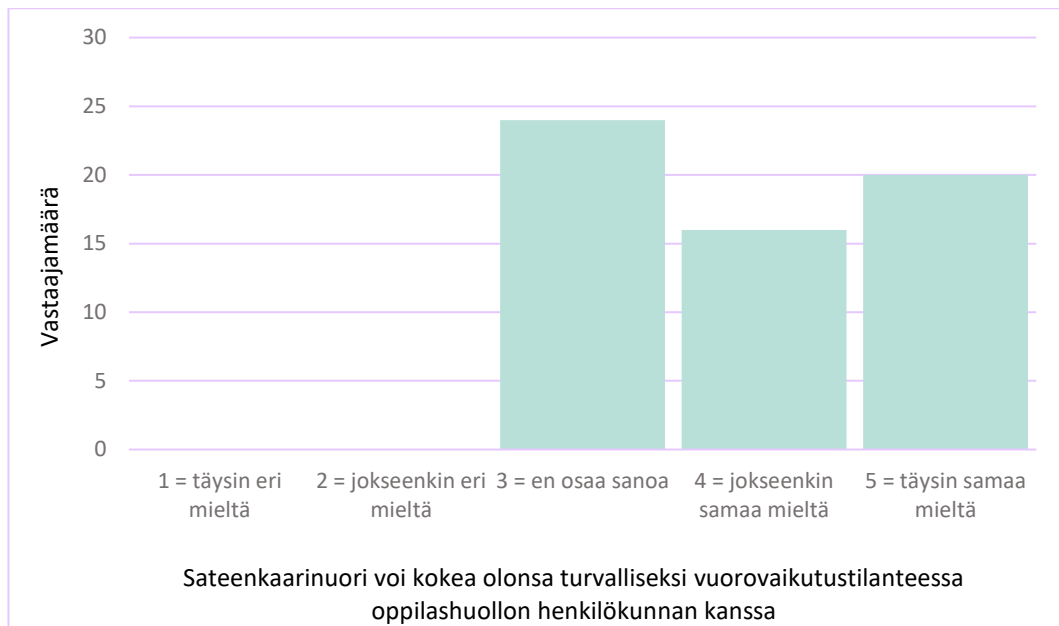
kohderyhmää. Tämän takia analysoimme kysymyksen vastaukset erillisinä toisistaan. Käsittelimme kaikkia muita vastauksia koko yläkoulun henkilökunnan näkökulmasta, paitsi sellaisia, joiden sanavalinnoista pystyi varmuudella näkemään niiden olevan yksilökohtaisen opiskeluhuollon näkökulmasta.

Koko yläkoulun henkilökuntaa käsittelevistä vastauksista oli havaittavissa yhdenvertaisen kohtaamisen näkyvän kaikkien oppilaiden yhtäläisenä arvostamisena, mahdollisuuksien tasa-arvona sekä sateenkaarinuorten erityispiirteiden tiedostamisena. Vastauksissa toistui henkilökunnan olevan tottuneen oppilaiden monimuotoisuuteen ja antavan oppilaiden olla omia itsejään. Pienessä osassa vastauksista tuotiin esille niin sanotun ”tytöttelyn” ja ”pojittelun” ja erilaisten sukupuolittuneiden sanontojen olevan edelleen yleistä joidenkin henkilökunnan jäsenten puheissa. Myöskään asenneilmapiiri ei ollut aina moninaisuutta tukevaa, jonka arveltiin johtuvan ymmärtämättömyydestä moninaisuuden teemoihin liittyen.

”Koulun puolelle opettajille ja ohjaajille kaipaisin lisää koulutusta ja sen myötä myös ymmärrystä sateenkaarinuoria kohtaan.”

Useampi vastaajista, jotka olivat ymmärtäneet kysymyksen tarkoittavan yksilökohtaisen opiskeluhuollon toimijoita, olivat sitä mieltä, etteivät omassa asemassaan pystyneet vastaamaan oppilashuollon henkilökuntaa käsittelevään kysymykseen. Osa vastaajista kuului oppilashuollon henkilökuntaan, ja osa tarkasteli oppilashuoltoa ulkopuolisesta näkökulmasta, tehden oletuksia sen toiminnasta. Vastauksissa toistui oppilashuollon henkilökunnan osaamisen ajantasaisuus ja avoimuus sateenkaarteemoihin liittyen sekä oppilaiden sensitiivinen kohtaaminen.

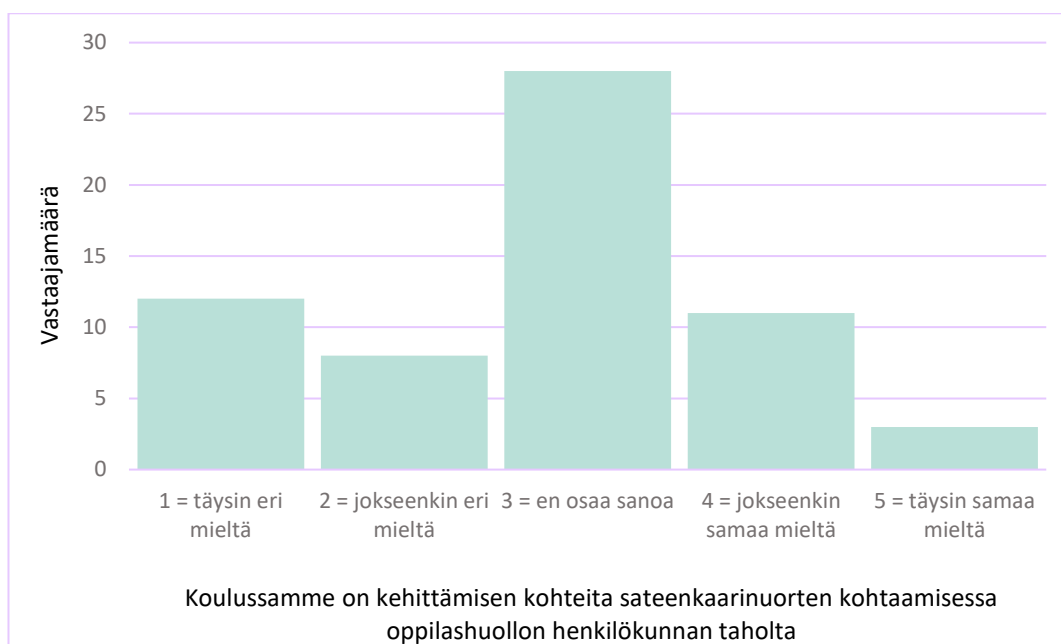
58 % vastaajista oli sitä mieltä, että sateenkaarinuori voi kokea olonsa turvaliseksi vuorovaikutustilanteessa oppilashuollon henkilökunnan kanssa. Loput vastaajista eivät osanneet vastata kysymykseen. Kukaan vastaaja ei kuitenkaan ollut eri mieltä väitteen kanssa (kuvio 9).

KUVIO 9. Vuorovaikutustilanteiden turvallisuus (n=62)

7.3 Henkilökunnan kehittämisen kohteet ja tarve lisäkoulutukselle

Noin 22 % vastaajista oli täysin samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että heidän koulussaan on kehittämisen kohteita sateenkaarinuorten kohtaamisessa oppilashuollon henkilökunnan taholta. Noin kolmasosa vastaajista oli täysin eri mieltä tai jokseenkin eri mieltä väitteen kanssa. (kuvio 10). Osa vastaajista vastasi kysymykseen olettaen oppilashuollon henkilökunnan tarkoittavan kysymyksessä vain yksilökohtaista opiskeluhoitoa toteuttavia opiskeluhoitopalveluita, kun taas osa vastasi kysymykseen koko yläkoulun henkilökunnan näkökulmasta. Tarkoituksenamme oli kuitenkin saada vastauksia koskien koko yläkoulun henkilökuntaa. Epäselvän kysymyksen takia en osaa sanoa -vastausvaihtoehto ylikorostui vastauksissa, sillä osa vastaajista koki, etteivät omassa asemassaan pysty arvioimaan oppilashuollon henkilökunnan toimintaa.

KUVIO 10. Kehittämisen kohteiden olemassaolo (n=62)

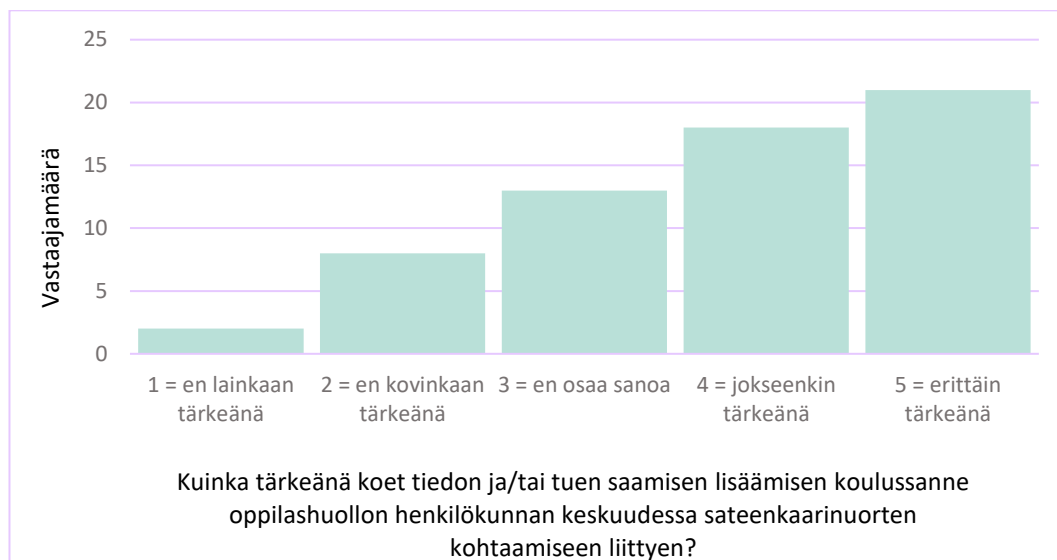
Avokysymykseen kehittämisen kohteista pyysimme vastaamaan vain, jos vastaaja oli vastannut olevansa jokseenkin samaa mieltä tai täysin samaa mieltä siitä, että vastaajan koulussa on kehittämisen kohteita sateenkaarinuorten kohtaamisessa. Saimme vastauksia kysymykseen 22, mikä osoittaa, että kysymykseen vastasi myös sellaisia vastaajia, jotka vastasivat edelliseen kysymykseen en osaa sanoa tai jokseenkin eri mieltä.

Avokysymyksen vastauksissa toistui useasti henkilökunnan tarve tiedon lisäämiseen koulutusten kautta. Tarvetta tiedon lisäämiseen perusteltiin sillä, että tietämättömyys moninaisuudesta ruokkii ennakkoluuloja ja -oletuksia sateenkaarinuoria kohtaan. Kouluissa ei myöskään toteudu täysin sukupuolineutraali puhekieli. Vastauksista korostui erityisesti tiedon lisäämisen merkitys opetushenkilöstölle.

”...naureskelu opettajan huoneessa jonkun nuoren uudelle/vaihtovalle nimelle...”

”Valitettavasti se, että on aikuinen ja korkeasti koulutettuna koulussa töissä ei takaa sitä, että jokainen edes haluaisi päästää irti ummehuneista käsityksistään vaikkapa sukupuolesta tai seksuaalisuudesta.”

63 % vastaajista kokee sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvän tiedon ja tuen saamisen lisäämistä oppilashuollon henkilökunnan keskuudessa jokseenkin tärkeänä tai erittäin tärkeänä. 16 % vastaajista eivät koe tiedon ja tuen lisäämistä lainkaan tärkeänä tai kovinkaan tärkeänä (kuvio 11).

KUVIO 11. Tiedon ja tuen lisäämisen tarve (n=62)

Avokysymyksellä kysyimme, millaista tietoa ja/tai tukea vastaaja kokee koulun oppilashuollon henkilökunnan tarvitsevan, jotta he voisivat kohdata sateenkaari- nuoria entistä paremmin. Keräsimme saadut vastaukset AnswerGardeniin ja loimme niistä havainnollistavan kuvan (kuva 1). Mitä useammin vastaus mainittiin aineistossa, sitä suurempana se näkyy kuvassa. Vastauksista nousi eniten esiin nuorten oman kokemuksen kuunteleminen. Vastauksista oli myös havaittavissa, että lisäkoulutus ja ajantasainen tieto teemaan liittyen on toivottavaa, esimerkiksi kokemusasiantuntijoiden vierailuiden kautta. Sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvää koulutusta toivottiin myös osaksi uuden työntekijän perehdytystä.

KUVA 1. Tiedon ja tuen lisäämisen keinot (Jemina Mattila & Viola Nevalainen)

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Kokemus koulutuksesta

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme oli, millaiseksi yläkoulun henkilökunta kokee sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvän koulutuksen. Aineistostamme nousi vahvasti esiin se, että sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvä koulutus ei läheskään aina kuulu osaksi koulussa työskentelevien henkilöiden tutkintoa. Eri-tyinen huomio aineistosta oli, ettei kukaan opettaja ollut saanut koulutusta osana omaa tutkintoaan. Tulos tukee sekä aiempia tutkimuksia aiheesta, joiden mukaan opettajat eivät saa opettajakoulutuksensa aikana riittäviä valmiuksia moninaisuuden kohtaamiseen ja käsittelemiseen, että nuorten näkökantaa siitä, ettei opettajilla ole tarpeeksi ymmärrystä oppilaiden moninaisuudesta ja erilaisista taustoista (Marjanen ym. 2023; Unicef 2021).

Valmistumisvuodella tai työtehtävällä ei ollut huomattavissa positiivista korrelaatiota sateenkaarinuorten kohtaamiseen saatuun koulutukseen. Esimerkiksi viiden vuoden sisällä valmistuneista vastaajista vain viidesosa oli saanut sateenkaarinuorien kohtaamiseen liittyvää koulutusta osana tutkintoaan. Aineiston perusteella sateenkaarinuorien kohtaamisen saatuun koulutukseen vaikutti enemmän suoritettu tutkinto kuin valmistumisvuosi. Kuitenkaan minkään tietyn tutkinnon suorittaminen ei taannut sitä, että moninaisuuden teemoja olisi käsitelty osana tutkintoa. Samasta tutkinnosta aikaisemmin valmistunut vastaaja oli voinut saada koulutusta, kun taas myöhemmin valmistunut vastaaja ei. Tuloksista voi päätellä, ettei tietyn tutkinnon suorittaminen ole automaattisesti tae sateenkaarevuuteen liittyvän tiedon osaamiselle. Saman tutkinnon opetussuunnitelmat vaihtelevat oppilaitoksittain ja tutkintoon kuuluu myös vapaavalintaisia opintoja, jolloin opiskelijan oma kiinnostuneisuus ohjaa tämän valintoja opinnoissa.

Koska sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvä koulutus kuului harvoin osaksi työntekijän suorittamaa tutkintoa, osaamisen hankkiminen jäi työntekijän omalle vastuulle. Aineistosta havaitsimme, että lähes kaikki vastaajat, jotka olivat saaneet koulutusta osana tutkintoaan, olivat hankkineet itse lisää tietoa aiheesta kir-

jallisuuden, internetin tai median kautta. Aineistosta selvisi, että vaikka osa yläkoulun henkilökunnasta ei ollut saanut koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamisesta ja koki, ettei heillä ole riittävästi tietoa aiheesta, he eivät olleet hankkineet tietoa itse. Tämä tulos tukee ajatustamme siitä, että lisätietoa aiheesta etsivät ne, jotka ovat jo aiemmin perehtyneet aiheeseen ja kokevat sen itselleen tärkeäksi.

Nykytyöelämässä työntekijältä edellytetään jatkuvaa valmiutta oppia uutta. Osaamisen täytyy olla ajantasaista ja osaamista tulee kehittää työelämän muutoksien ja uudistuksien mukaan. Koulussa opittua tietoa ja osaamista tulee lisätä, laajentaa, syventää tai vahvistaa lisäkoulutuksien ja täydennyskoulutuksien avulla. Työnantaja usein odottaa työntekijän olevan itse vastuussa osaamisensa kehittämisestä. (Helminen 2021, 111; 118.) Mielestämme myös työnantajalla tulisi olla vastuu henkilökunnan lisäkoulutautumisesta moninaisuuteen liittyviin teemoihin. Työnantajan tulisi tukea henkilökunnan koulutautumista enemmän ja tarjota siihen erilaisia mahdollisuuksia. Koulutautumisen tulisi olla palkallista aikaa, jotta se olisi tarpeeksi motivoivaa kaikille työntekijöille, ei vain sellaisille, joita aihe puhuttelee jo entuudestaan. Sateenkaarinuorten kohtaamista voisi käsitellä ja pohtia yhdessä kollegoiden kanssa esimerkiksi työnohjauksessa, henkilöstö- ja täydennyskoulutuksissa tai opettajien koulutautumiseen tarkoitetuilla VESO-päivillä. Aineiston perusteella VESO-päiviä ei hyödynnetä tällä hetkellä tarpeeksi sateenkaariteemojen käsittelyyn.

8.2 Sateenkaarinuorten kohtaaminen yläkouluissa

Toisena tutkimuskysymyksenämme oli selvittää, miten sateenkaarinuorten kohtaaminen näyttäytyy yläkoulun henkilökunnan toimesta. Aineistosta oli havaittavissa ammattilaisten tahto kohdata oppilaat yksilöllisesti ja aidosti. Vastaajat korostivat nuoren omien ajatusten kuuntelemista ja heidän ympäristönsä huomiointia. Tämä tulos tukee sekä Teija Ryhdän (THL:n seminaarit ja koulutukset 2021) että sateenkaarinuorten (SetaFinland 2020) itse esiin tuomia ajatuksia siitä, että nuoren tulisi itse saada määritellä mitä sateenkaarevuus merkitsee nuoren omassa elämässä ja kuinka hän toivoisi aikuisten toimivan asian kanssa. (THL:n seminaarit ja koulutukset 2021; SetaFinland 2020.) Näin nuori saa itse

päättää, onko sateenkaarevuuteen liittyviä asioita tarpeen käsitellä ja kuinka paljon.

Valtaosa vastaajista käytti sukupuolineutraalia kieltä kohdatessaan uuden oppilaan. Vaikka koulun henkilökunnalla ei olisi tietoa kuuluuko oppilas seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön vai ei, jokainen oppilas tulisi kohdata koulussa sukupuolisensitiivisesti. Sukupuolineutraalin kielen käyttäminen on osa sukupuolisensitiivistä kohtaamista, jota tulisi suosia kasvatuksessa. (THL:n seminaarit ja koulutukset 2021.) Tuloksista nousi esiin, että yläkoulun henkilökunta luottaa sateenkaarinuorien kokevan olonsa turvalliseksi vuorovaikutustilanteessa oppilashuollon henkilökunnan kanssa. Sutelan (2022) mukaan turvallisessa ilmapiirissä ymmärretään moninaisuutta ja jokainen saa olla sellainen kuin on (Sutela 2022). Saatu tulos vuorovaikutus tilanteiden turvallisuudesta on hieman ristiriidassa sen kanssa, että samat vastaajat olivat sitä mieltä, ettei heidän koulussaan moninaisuutta osata ottaa tarpeeksi huomioon eikä asenneilmapiiri ole aina moninaisuutta tukevaa.

Vaikka yksilöllinen kohtaaminen korostui aineistossamme, nousi siitä esiin myös, että osa yläkoulun henkilökunnasta näkee sateenkaarevuuden vain yhtenä osana nuoren identiteettiä, jota ei voi aina nähdä nuoresta päällepäin. Osassa tapauksissa kouluympäristön asenteet voivat vaikuttaa siihen, kuinka avoimesti sateenkaarinuori näyttää seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä. Alangon vuonna 2014 tekemän tutkimuksen mukaan 75 % tutkimukseen osallistuneista sateenkaarinuorista salasi seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä opettajalta tai jätti kertomatta siitä hänelle. (Alanko 2014, 27.) Alangon tutkimus on vanha, mutta uskomme, että ainakin osa sateenkaarinuorista joutuu edelleen piilottamaan oman seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä opettajalta. Yhteiskunnassamme vallitsevan heteronormatiivisuuden vuoksi cis-heteronuorien ei tarvitse tuoda omaa seksuaalisuuttaan julki, sillä yleinen oletus toisen ihmisen seksuaalisuudesta on heteroseksuaalisuus, ellei henkilö itse tuo muuta ilmi.

Osa kyselyyn vastaajista oli sitä mieltä, että on vain oppilaita, eikä sateenkaarisuudella ole mitään merkitystä kohtaamistilanteessa. Nämä tulokset puolestaan myötäilevät Hästbackan & Sirénin (2017) tekemää tutkimusta, jossa selvitettiin,

millaisia valmiuksia päihde- ja mielenterveystyössä työskentelevillä ammattilaisilla on kohdata sateenkaarinuoria ja huomioida moninaisuutta. Hästbackan & Sirénin tutkimukseen osallistuneet ammattilaiset korostivat, ettei sateenkaarinuoriin tulisi suhtautua mitenkään erityisenä ryhmänä vaan kohdella samalla tavalla kuin muitakin nuoria. (Hästbacka & Sirén 2017, 43–44.)

8.3 Koulutuksen tarve

Kolmas tutkimuskysymyksemme oli, millaista tietoa ja tukea yläkoulun henkilökunta tarvitsee kohdatakseen sateenkaarinuoria entistä paremmin. Vastauksista oli vaikeaa tehdä johtopäätöksiä, sillä kysymysten sanavalinnat olivat epäonnistuneet. Tämä aiheutti sen, että vastaajat olivat ymmärtäneet kysymykset kahdella eri tavalla. Tämä väärinymmärrys näkyi vastauksissa en osaa sanoa -vastausvaihtoehdon ylikorostumisena.

Suurin osa vastaajista koki sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvän tiedon ja tuen saamisen lisäämisen tärkeänä. Tärkeystä huolimatta suurin osa oli sitä mieltä, ettei heidän koulussaan ole kehittämisen kohteita sateenkaarinuorten kohtaamisessa. Tulos on hieman ristiriitainen ja osoittaa, että kysymyksen asetelua ja sanavalintoja olisi tullut miettiä tarkemmin. Toisaalta vastauksissa nousi esiin se, ettei aiheeseen voi kouluttautua liikaa ja tieto sateenkaarevuudesta muuttuu ja lisääntyy koko ajan.

Aineiston numeeristen kysymysten vastaukset olivat hieman ristiriidassa myös avokysymyksiin saatujen vastausten kanssa. Avokysymysten vastauksista toistui useasti henkilökunnan tarve saada lisää tietoa sateenkaarinuorien kohtaamiseen. Erityisesti opetushenkilöstön tarve saada lisäkoulutusta korostui saaduissa vastauksissa. Osa aiheeseen perehtyneistä vastaajista pohti, eikö koulussa työskentelevällä ammattilaisella tulisi olla riittävät valmiudet nuorten moninaisuuden kohtaamiseen yleisen ammatillisen osaamisen perusteella. Vastaukset ovat linjassa Hästbackan & Sirénin (2017) tutkimuksen kanssa, jossa moni vastaaja oli sitä mieltä, että yleisen ammatillisen osaamisen pitäisi olla riittävä tae jokaisen asiakkaan kunnioittavaan ja yksilöllisiin tarpeisiin huomioivaan kohtaamiseen (Hästbacka & Sirén 2017, 43–44).

Vastaajat listasivat tarvittaviksi tiedon ja tuen lisäämisen keinoiksi esimerkiksi nuorten oman kokemuksen esiintuomisen, ajantasaisen lisäkoulutuksen saamisen ja kokemusasiantuntijoiden vierailut. Nämä tiedon ja tuen lisäämisen keinot olisivat helposti toteutettavia oppilaitoksissa. Esimerkiksi Seta ry:n jäsenjärjestöt välittävät vierailijoita, kuten erilaisia asiantuntijoita luennoimaan peruskoulujen ja toisen asteen henkilökunnille.

Yhtenä eniten vastattuna tiedon ja tuen lisäämisen keinona aineistosta nousi saateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyvän koulutuksen liittäminen osaksi uuden työntekijän perehdytystä. Helmisen (2021) mukaan työssä oppiminen ja eritoten työhön perehdytys on yksi merkittävin koulutusjärjestelmän ulkopuolella tapahtuva oppimisen muoto. Perehdytyksen aikana työntekijä tutustutetaan organisaation työtapoihin ja -käytäntöihin. Työntekijä tutustutetaan uuteen toimenkuvaansa ja tehtäviinsä, jotta hän voisi tehdä työtään mahdollisimman hyvin. (Helminen 2021, 119.) Oppilaitosten tulisi hyödyntää perehdytyksen täysi potentiaali ja keskustella uuden työntekijän kanssa yksilöllisten tarpeiden huomioimisen ja sukupuolineutraalin kielen käyttämisen tärkeydestä koulumaailmassa.

9 POHDINTA

9.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaiseman Hyvä tieteellinen käytäntö (2023) oppaan mukaan hyvän tieteellisen käytännön peruseriaatteita ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Näitä peruseriaatteita noudatetaan jokaisessa opinnäytetyön vaiheessa sen suunnittelusta tulosten arvioimiseen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023.) Pyrimme opinnäytetyön eri vaiheissa kiinnittämään huomiota sen eettisyyteen. Hyvän tieteellisen käytännön mukaan opinnäytetyön toteuttamiseksi on haettava siihen vaadittavat luvat. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023.) Haimme opinnäytetyöhön vaadittavat tutkimusluvut kahdelta kyselyyn osallistuneelta kunnalta sekä Pirkanmaan hyvinvointialueelta sekä täytimme tietosuojailmoituksen. Hakemamme tutkimusluvut hyväksyttiin joulukuussa 2023. Yksi tutkimuslupa ehti vanheta ennen kuin kysely saatiin avattua, joten päätöstä tutkimusluvun jatkamisesta jouduttiin odottamaan tammikuuhun 2024 saakka. Aiemmin myönnettyä lupaa saatiin jatkettua ilman tarvetta hakea uutta tutkimuslupaa, sillä vain kyselyn teettämisen ajankohta oli muuttunut.

Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan ihmisoikeudet muodostavat ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan. Tutkittavan suojaan kuuluu se, että hänelle kerrotaan tutkimuksen menetelmistä, vapaaehtoisuudesta ja mahdollisuudesta keskeyttää tutkimuksessa mukana olo tai kieltää jälkikäteen itseään koskevan aineiston käyttö tutkimusaineistona. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 155–156.) Toimme nämä asiat esiin kyselymme saatekirjeessä sekä liitteenä olevassa tiedotteessa sekä korostimme vastaamisen luottamuksellisuutta ja vapaaehtoisuutta. Kyselylomakkeella emme keränneet sellaisia henkilötietoja, joista vastaajat voisivat tulla tunnistetuiksi. Opinnäytetyössä tuomme esiin, että kysely on toteutettu Pirkanmaalla, mutta kyselyyn osallistuneita kuntia tai kouluja ei ole mainittu, koska halusimme vastaajien anonymiteetin säilyvän mahdollisimman hyvin. Hyvä tieteellinen käytäntö edellyttää aineiston tallentamisen ja säilyttämisen tavalla, jota tieteelliselle tiedolle asetetut vaatimukset edellyttävät (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023). Kyselyn aineisto on ollut tallennettuna kaksivaiheisen

tunnistautumisen takana, johon pääsy on vain tämän opinnäytetyön tekijöillä. Säilytämme aineistoa siihen asti, kunnes opinnäytetyö on julkaistu. Toimitamme valmiin opinnäytetyön kyselyyn osallistuneille kunnille.

Tutkimuksen arviointiin liittyy sen validius, eli pätevyys, joka tarkoittaa mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä osata mitata sitä mitä on ollut tarkoituskin mitata (Hirsjärvi ym. 2009, 231). Pyrimme tässä opinnäytetyössä luotettavuuteen muotoilemalla ja asettelemalla kyselylomakkeen kysymykset tarkasti ja huolellisesti ilman, että vastaaja kokee johdattelua. Tutkimuksen luotettavuutta voi kuitenkin heikentää se, jos vastaaja ymmärtää asian eri tavalla kuin tutkija (Vilkkä 2021b, 194). Hirsjärven ym. (2009) mukaan kyselyssä on aina väärinymmärryksen mahdollisuus, mikäli vastausvaihtoehdot eivät ole onnistuneet (Hirsjärvi ym. 2009, 195). Tämän opinnäytetyön kyselyssä kävi juuri tämä väärinymmärryksen mahdollisuus useassa kohdassa, jolloin opinnäytetyön luotettavuus kärsii. Kyselysämme tarkoitettiin, että käsite *oppilashuollon henkilökunta* tarkoittaa koko kyselyn kohdejoukkoa. Osa vastaajista olivat ymmärtäneet kysymykset eri tavoin, kuin me olimme ne tarkoittaneet, jonka takia *en osaa sanoa* -vastausvaihtoehto korostui selkeästi oppilashuollon henkilökuntaan liittyvissä kysymyksissä.

Hirsjärvi ym. (2009) nostavat esiin, että mikäli kyselyn vastaajat ovat käsittäneet kysymykset eri tavoin, kuin tutkija on suunnitellut ja tutkija käsittelee vastaukset silti oman alkuperäisen ajatusmallinsa mukaisesti, ei vastauksia voida pitää toisina ja pätevinä (Hirsjärvi ym. 2009, 231–232). Tämän pyrimme huomioimaan vastauksia analysoidessamme ja käsittelemme vastaukset huomioiden, että osa vastaajista oli ymmärtänyt kysymyksiä eri tavoin, kuin olimme tarkoittaneet.

Tutkimuksen reliabiliteetti tarkoittaa tulosten pysyvyyttä. Tämä tarkoittaa sitä, että toistettaessa tutkimuksesta saadaan täsmälleen sama tulos tutkijasta riippumatta. Myös lukijan on päädyttävä tekstiä lukiessaan samaan tulokseen kuin tekijä. Tämä edellyttää tutkimuksen tekijältä tutkimusprosessin tarkkaa kuvausta sekä tutkijan tekemien päätelmien ja tulkintojen havainnollistamista tutkimusraportissa aineiston lainauksien avulla. (Vilkkä 2021b, 194; 198.) Olemme pyrkineet kuvaamaan tutkimusprosessimme tarkasti ja havainnollistaneet omia päätel-

miämme aineistosta otettujen lainausten avulla. Osa aineistosta saaduista määrällisistä tuloksista ei ole lukijan pääteltävissä vain raporttia lukemalla, sillä yksittäisen vastaajan antamat vastaukset eivät ole näkyvillä raportissa.

Odotimme saavamme kyselyymme paljon vastauksia, sillä koimme aiheen tärkeäksi ja ajankohtaiseksi. Tämä on kuitenkin meidän kokemuksemme aiheen mielenkiintoisuudesta, eikä meillä ole varmuutta kuinka tärkeänä ja puhuttelevana kohdejoukko on itse kokenut aiheen. Hirsjärven ym. (2009) mukaan kyselyn ongelmapuolena voi esiintyä katoa eli vastaamattomuutta (Hirsjärvi ym. 2009, 195). Tämä näkyi myös meidän opinnäytetyössämme. Kaiken kaikkiaan kyselyn linkki lähetettiin arviolta lähes tuhannelle yläkoulun henkilökunnan jäsenelle, mutta vastaajamäärä jäi vain kuuteenkymmeneenkahteen.

Syitä vastaajamäärän vähäisyyteen ensimmäisen avaamisen jälkeen arvelimme olevan saatekirjeen houkuttelemattomuus sekä epätarkka otsikointi. Luotimme myös rehtoreiden jakavan kyselyämme omalle henkilökunnalleen. Osasta rehtoreista emme kuulleet mitään kyselyn lähettämisen jälkeen, joten meillä ei ole varmuutta, toimittivatko rehtorit kyselyä eteenpäin henkilökunnalleen. Sähköpostiviesti oli saattanut hukkua tai sen jakaminen oli saattanut unohtua. Muistutusviestin yhteydessä selvisi myös, ettei ainakaan yhdessä koulussa kyselyä ollut jaettu koko suunnitellulle kohderyhmälle. Suhteessa linkin vastaanottaneiden määrään, saimme kyselyyn toisenkin avaamiskerran jälkeen vain vähän vastauksia. Monen henkilön vastaamatta jättämisen takia tuloksia ei voi yleistää.

Vaikka vastaajamäärämme on suhteellisen pieni, aineisto ehti kylläntyä. Aineiston kylläntymisellä tarkoitetaan, että kylläntymispisteen eli saturaation saavuttamisen jälkeen tutkimusaineisto alkaa toistamaan itseään eikä lisäaineisto tuo tutkimusongelman kannalta mitään uutta tietoa (Vilkkä 2021b, 152). Aineistotamme oli huomattavissa, että joidenkin kyselyn kysymysten kohdalla saamamme vastaukset alkoivat lopulta toistamaan itseään eivätkä uudet vastaukset antaneet meille enää lisäarvoa.

9.2 Opinnäytetyön prosessi ja jatkotutkimusaiheet

Aloitimme opinnäytetyöprosessin syyskuussa 2022 ideoimalla opinnäytetyön aiheita ja ajatuksena oli saada opinnäytetyöprosessi päätökseen marraskuuhun 2023 mennessä. Emme pysyneet tavoiteaikataulussamme johtuen lupaprosessien viivästymisestä sekä alkuperäisen yhteistyökunnan vetäytymisestä opinnäytetyöstä. Olimme suunnitelleet toteuttavamme kyselyn touko-syyskuun 2023 aikana, mutta alkuperäistä yhteistyökunnasta emme saaneet tarpeeksi montaa yläkoulua mukaan, jotta opinnäytetyö olisi voitu toteuttaa. Tämän jälkeen laajensimme opinnäytetyön kohdejoukkoa koskemaan neljää pirkanmaalaista kuntaa. Kaksi kuntaa jäi kuitenkin vielä tämän jälkeen pois opinnäytetyöstä.

Kysely siirtyi toteutettavaksi alkuvuoden 2024 aikana. Lähetimme kyselyn ensimmäisen kerran tammikuussa neljään eri kouluun, joiden rehtoreiden oli tarkoitus jakaa kyselyä henkilökunnalleen. Toisen kyselykerran toteutimme helmikuussa. Tämä toinen kerta ei kuulunut alkuperäiseen suunnitelmaan, mutta oli välttämätön opinnäytetyön loppuun tekemiseksi. Ensimmäisen kyselykerran jälkeinen vastausmäärä oli meille hienoinen pettymys, joka vei motivaatiota työtä kohtaan. Lopullinen vastausmäärä oli kuitenkin positiivinen yllätys ja toi kadonnutta motivaatiota takaisin. Haasteeksi opinnäytetyön toteuttamiselle osoittautui tutkimuslupien hakeminen eri paikoista sekä koulujen innostaminen mukaan opinnäytetyöhön. Kyselyn haasteeksi muodostui väärinymmärrys ja kato.

Jatkotutkimuksena tälle opinnäytetyölle voisi tehdä kyselytutkimuksen, jossa selvitettäisiin, kuinka sateenkaarinooret kokevat yläkoulun henkilökunnan kohtaavan heidät koulutyön arjessa. Sateenkaarinoorten hyvinvointia on tutkittu Suomessa jonkin verran, mutta emme ole löytäneet tutkimusta, jossa keskityttäisiin siihen, kuinka nuoria kohdataan yläkoulun henkilökunnan taholta. Sateenkaarinoorten hyvinvointia tutkittaessa täytyy hyödyntää nuorten omia ajatuksia, jotta nuorten oma ääni tulisi kuuluviin ja tutkimusten pohjalta tehdyt toimenpiteet pohjautuisivat nuorten omiin näkökulmiin.

Opinnäytetyön tekeminen oli raskasta ja vaati kärsivällisyyttä sietää muuttuvia tilanteita. Prosessi antoi meille valmiuksia tuottaa tieteellistä tekstiä ja arvioida kriittisesti eri lähteitä. Vaikka meillä oli välillä haasteita opinnäytetyössä mukana olevien tahojen kanssa, meidän tekijöiden keskinäinen yhteistyö sujui vaivatto-

masti, eikä kumpaakaan haitannut, että opinnäytetyön tekeminen viivästytti valmistumistamme. Opinnäytetyön tarkoitus sekä tavoite toteutuivat ja saimme vastattua tutkimuskysymyksiin aineiston pohjalta. Tältä osin voidaan siis todeta, että opinnäytetyö on onnistunut. Muilta osin olemme tyytyväisiä opinnäytetyöhön, mutta kyselyssä tapahtunut väärinymmärrys harmittaa meitä. Koemme, että ilman väärinymmärrystä olisimme saaneet aineistosta vieläkin enemmän tietoa.

Kun katsomme opinnäytetyöprosessia taaksepäin, on asioita, joita tekisimme nyt toisin. Ensimmäiseksi selvittäisimme kunnolla, keitä koulun työntekijöitä yleisesti ymmärretään kuuluvan oppilashuollon henkilöstöön, jonka jälkeen tekisimme huolellisemmin kyselyn ja varmistaisimme, ettei kysymyksiä voi ymmärtää väärin. Testasimme kyselyämme muutamalla läheisellämme, mutta heiltäkään emme saaneet kommentteja kyselyn väärinymmärtämisen mahdollisuudesta. Olemme myös pohtineet, että mikäli olisimme toteuttaneet opinnäytetyön jossain toisessa sateenkaarinuorten kanssa toimivassa ympäristössä, esimerkiksi lastensuojelussa, olisimme todennäköisesti saaneet toteutettua kyselyn yhdellä tutkimusluvalla, joka olisi nopeuttanut opinnäytetyöprosessia huomattavasti.

LÄHTEET

Alanko, K. 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura: Seta. Pdf-dokumentti. Viitattu 10.1.2024. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/sateenkaari-nuori.pdf>

Eskola J, & Suoranta J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Tampere: Vastapaino

Helminen, J. 2021. Jatkuvan oppimisen koulutukset ja osaamisen kehittämistarpeet sosiaalialalla. Diakonia-ammattikorkeakoulu: Helsinki. Pdf-dokumentti. Viitattu 14.3.2024. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/504711/DIAK_Tyoelama23_web.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Huotari, A. & Tamski, E-L. 2019. Tammenterhon tarinoita: kirja valmennuksesta. Uusittu painos. Mikkeli: Mikkelin kopiopiste Ky.

Huuska, M. 2021. Sukupuolen moninaisuus ja kehon kirjo. Setan julkaisut 2021. Pdf-dokumentti. Viitattu 16.3.2024. <https://urly.fi/3tBj>

Hästbacka, N. & Sirén, I. 2017. ”Ehkä ne on senkin takia ollu hiljaa”. Ammattilaisten valmiudet kohdata sateenkaarinuoria ja huomioida moninaisuutta päihde- ja mielenterveystyössä. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Pdf-dokumentti. Viitattu 11.12.2023. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/sateenkaarinuoret_raportti_verkko.pdf

Ihmisoikeudet.net. n.d. Seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet. Viitattu 23.3.2024. <https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/seksuaalioikeudet/>

Iltalehti. 2024. Joukko kansanedustajia: ”Sukupuolineutraali ideologia” pois kouluista. Viitattu 18.3.2024. <https://www.iltalehti.fi/politiikka/a/42bd9bd7-357f-4dc0-9e4d-653db630afcf>

Kananen, J. 2008. Kvantti. Kvantitatiivinen tutkimus alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Karvinen, M. 2016. Opitaan yhdessä! Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus. Opas opettajille. Pdf-dokumentti. Viitattu 4.3.2024. https://www.dropbox.com/s/iffkzu8f0ft73wx/Opas_kouluille_2016_NETTI.pdf?e=1&dl=0

Karvinen, M. 2021. Sateenkaari oppilaitoksessa. Opas sateenkaarevasta yhdenvertaisuudesta ja turvallisemmasta toimintakulttuurista. Setan julkaisut 2021. Pdf-dokumentti. Viitattu 25.2.2024. <https://urly.fi/36f3>

Karvinen, M. & Venesmäki, E. 2019. Tilaa moninaisuudelle! Opas seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden edistämiseen. Pdf-dokumentti. Viitattu 4.12.2023. <https://urly.fi/3tBo>

Koivunen, K-M., Ratia, T. & Vallenius, P. 2017. Seksuaalisuuden kohtaaminen ja puheeksiottaminen. Teoksessa Jouni Tuomi & Anna-Mari Äimälä (toim.) Viisaat valinnat – tietoa, tukea, ohjausta. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu. Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja. Viitattu 11.1.2024. <https://webpages.tuni.fi/viva/files/2016/12/93-Viisaat-valinnat-tietoa-tukea-ohjausta.pdf>

Kosunen, E., Cacciatore, R. & Hervonen, A. 2003. Seksuaalisuus elämänkaareissa. Julkaisussa Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 3/2003. Viitattu 25.3.2024. <https://www.duodecimlehti.fi/duo93407>

Laki sukupuolen vahvistamisesta 3.3.3023/295. Viitattu 11.1.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230295>

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. 8.8.1986/609. Viitattu 31.1.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Marjanen, S., Saarinen, M., Annevirta, T., Neitola, M., Salminen, J. & Kyttälä, M. 2023. Opettajankouluttajien käsityksiä moninaisuudesta ja moninaisuudenopettamisesta. Julkaisussa e-Erika: Erityispedagogista tutkimusta ja koulutuksen arviointia 2/2023. Pdf-dokumentti. Viitattu 3.3.2024. <https://journals.helsinki.fi/e-erika/article/view/2092/1831>

Mattila, K-P. 2007. Arvostava kohtaaminen arjessa, auttamistyössä ja työyhteisöissä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mattila, K-P. 2010. Asiakkaana ihminen. Työnä huolenpito ja välittäminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveys alalla. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Oikeusministeriö. 2020. EU:n perusoikeusvirasto FRA julkaisi HLBTI-kyselyn raportin. Viitattu 31.1.2024. <https://oikeusministerio.fi/-/eu-n-perusoikeusvirasto-fra-julkaisi-hlbt-kyselyn-raportin>

Oksanen, J. & Poikolainen, J. 2018. Kohtaamisen merkitys – tasavertainen kohtaaminen. Mitä se on? Teoksessa Rautiola, T & Ala-Nikkola, E. (toim.) Kohtaa Nuori. Kompassi suuntaa hakevan nuoren kohtaamiseen. Helsinki: Metropolian ammattikorkeakoulu. Viitattu 8.8.2023. <http://kohtaanuori.metropolia.fi/kohtaamisen-merkitys-tasavertainen-kohtaaminen-mita-se-on/>

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 30.12.2013/1287. Viitattu 18.11.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>

Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Pdf-dokumentti. Viitattu 7.12.2023. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus. n.d. Opiskeluhoolto. Viitattu 12.2.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opiskeluhoolto>

Santalahti, T. 2018a. Nuorten seksuaalinen hyvinvointi, seksuaaliterveyskäyttäytyminen ja niiden uhkatekijät. Viitattu 18.3.2024. <https://www.terveyskirjasto.fi/oos00005>

Santalahti, T. 2018b. Nuorten seksuaalisuus ja seksuaaliterveys. Viitattu 18.3.2024. <https://www.terveyskirjasto.fi/oos00001#s2>

Seta. 2023. Sateenkaarisanasto. Viitattu 1.3.2024. <https://seta.fi/sateenkaari-tieto/sateenkaarisanasto/>

Seta. n.d.a. Alaikäisen sukupuolen juridinen vahvistaminen. Viitattu 25.3.2024. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/translaki/alaikaiset/>

Seta. n.d.b. Intersukupuolisuus. Viitattu 1.3.2024. <https://seta.fi/sateenkaari-tieto/sukupuolen-moninaisuus/intersukupuolisuus/>

Seta. n.d.c. Itsemäärittely ja normit. Viitattu 8.8.2023. <https://nuoret.seta.fi/nuorille/itsemaarittely-ja-normit/>

Seta. n.d.d. Muunsukupuolisuus. Viitattu 3.3.2024. <https://seta.fi/sateenkaari-tieto/sukupuolen-moninaisuus/muunsukupuolisuus/>

Seta. n.d.e. Ole sinä! Viitattu 16.3.2024. <https://urly.fi/3tBn>

Seta. n.d.f. Seksuaalinen suuntautuminen. Viitattu 22.2.2024. <https://seta.fi/sateenkaari-tieto/seksuaalinen-suuntautuminen/>

Seta. n.d.g. Sukupuolen moninaisuus. Viitattu 1.3.2024. <https://seta.fi/sateenkaari-tieto/sukupuolen-moninaisuus/>

Seta. n.d.h. Transsukupuolisuus. Viitattu 3.3.2024. <https://seta.fi/sateenkaari-tieto/sukupuolen-moninaisuus/transsukupuolisuus/>

SetaFinland. 2020. ”Tää on kuka mä oon” – sateenkaari koulussa. Youtube-video. Julkaistu 27.4.2020. Viitattu 8.1.2024. <https://www.youtube.com/watch?v=dQ3q8VnUHZQ>

Sukupuolen osaamiskeskus. n.d.a. Sukupuolen ilmaisu ja transvestisuus. Viitattu 11.1.2024. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-ilmaisu/>

Sukupuolen osaamiskeskus. n.d.b. Sukupuolen korjausprosessi. Viitattu 12.3.2024. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-korjaus/sukupuolen-korjaaminen/>

Sukupuolen osaamiskeskus. n.d.c. Sukupuolen moninaisuus. Viitattu 11.1.2024. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/>

Sutela, K. 2022. Näkyväksi tekemisen taito. Pedagoginen kohtaaminen opetuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Taivaloja, N. 2016. Opas oppilashuollolle. Sateenkaarevan oppilaan tukeminen koulun oppilashuoltoryhmässä. Pdf-dokumentti. Viitattu 18.3.2024. <https://urly.fi/3tBk>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2019. Kohtaaminen keskiössä – Lapsi- ja nuorilähtöisyys opiskeluhuollon palveluissa. Pdf-dokumentti. Viitattu 1.2.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137983/URN_ISBN_978-952-343-307-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2023a. Seksuaalivähemmistöt Kouluterveyskyselyssä. Pdf-dokumentti. Viitattu 31.1.2024. <https://urly.fi/3tBI>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2023b. Sukupuolivähemmistöt Kouluterveyskyselyssä. Pdf-dokumentti. Viitattu 31.1.2024. <https://urly.fi/3tAU>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2024. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien 8.-ja 9- luokkalaisten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2019–2023. Pdf-dokumentti. Viitattu 23.3.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/148638/URN_ISBN_978-952-408-279-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. n.d.a. Opiskeluhoito. Viitattu 17.2.2024. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskeluhoito>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. n.d.b. Opiskeluhoitoryhmä. Viitattu 17.2.2024. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskeluhoito/yhteisollinen-opiskeluhoito/opiskeluhoitoryhma>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. n.d.c. Yhteisöllinen opiskeluhoito. Viitattu 17.2.2024. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskeluhoito/yhteisollinen-opiskeluhoito>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. n.d.d. Yksilökohtainen opiskeluhoito. Viitattu 17.2.2024. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskeluhoito/yksilokohtainen-opiskeluhoito>

THL:n seminaarit ja koulutukset. 2021. Työkalut sensitiiviseen kohtaamiseen ja nuorten hyvinvoinnin tukemiseen, Teija Ryhtä /Seta ry. Youtube-video. Julkaistu 1.4.2021. Viitattu 15.2.2024. <https://www.youtube.com/watch?v=ioBZu0AN6kl>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Pdf-dokumentti. Viitattu 20.3.2024. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf

Unicef. 2021. Yhteenveto. Hyvän elämän ja arjen ainekset. Suomen UNICEFin kysely 13–18-vuotiaille nuorille. Pdf-dokumentti. Viitattu 24.1.2024. <https://urly.fi/3tBq>

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.

Vilka, H. 2021a. Näin onnistut opinnäytetyössä. Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vilka, H. 2021b. Tutki ja kehitä. 5. painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Väestöliitto. 2020. Mitä tarkoittaa HLBTIQA+? Viitattu 18.3.2024. <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/mita-tarκοittaa-hlbtiga/>

Väestöliitto. n.d. Seksuaalinen hyvinvointi. Viitattu 18.3.2024. <https://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/seksuaalinen-hyvinvointi/>

World Health Organization. n.d.a. Sexual health. Viitattu 18.3.2024. https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_1

World Health Organization. n.d.b. Sexual and reproductive health. Viitattu 18.3.2024. https://www.who.int/europe/health-topics/sexual-health#tab=tab_1

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325. Viitattu 5.12.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake

1 (4)

Sateenkaarinuorten kohtaaminen yläkoulujen oppilashuollon henkilökunnan keskuudessa

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää Pirkanmaan alueen yläkoulujen oppilashuoltojen edustajien valmiuksia kohdata sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta työssään. Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista ja siihen menee noin 10 minuuttia.

Tietosuojailmoitus ja tiedote löytyy liitteenä sähköpostista, jossa sait kutsun tähän kyselyyn.

* Pakollinen

1. Olen lukenut tiedotteen ja annan suostumukseni kyselyyn vastaamiseen ja vastausteni käyttämiseen tutkimustarkoituksessa. *

Kyllä

2. Nykyinen työtehtävä *

- Opettaja
- Erityisopettaja
- Koulunkäynninohjaaja/ -avustaja
- Koulukuraattori
- Kouluvalmentaja
- Kasvatusohjaaja
- Koulupsykologi
- Opinto-ohjaaja
- Terveydenhoitaja
- Muu

3. Valmistumisvuosi nykyiseen työtehtävään *

Arvon on oltava lukuarvo

4. Olen saanut ja/tai hankkinut itse koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen *

Kyllä

Ei

5. Olen saanut ja/tai hankkinut itse koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyen *

Osana omaa tutkintoa

Henkilöstö- tai täydennyskoulutuksesta

Veso-päiviltä

Kurseilta (kansalais- tai työväenopistot, järjestöt)

Luennoilta (avoimet korkeakoulut)

Mediasta (podcast, sosiaalinen media)

Etsimällä tietoa (kirjallisuus, internet)

6. Olen saanut riittävästi koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyen *

1. Täysin eri mieltä 2. Jotseenkin eri mieltä 3. En osaa sanoa 4. Jotseenkin samaa mieltä 5. Täysin samaa mieltä

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

7. En ole saanut koulutusta riittävästi, sillä:

Vastaa tähän vain, jos vastasit edelliseen kysymykseen olevasi täysin eri mieltä tai jotseenkin eri mieltä siitä, että olet saanut riittävästi koulutusta sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyen.

En ole saanut koulutusta tarpeeksi

Saamani koulutus ei ole ollut laadukasta

Koulutuksesta saamani tieto ei ole ajantasaista

8. Sateenkaarinuoren kohtaamisessa otan huomioon oppilaan yksilölliset tarpeet *

1. En koskaan 2. Harvoin 3. En osaa sanoa 4. Usein 5. Aina

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Miten antamasi vastaus näkyy toiminnassasi? *

10. Käytän sukupuolineutraalia kieltä kohdatessani uuden oppilaan *

1. En koskaan 2. Harvoin 3. En osaa sanoa 4. Usein 5. Aina

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

11. Anna esimerkkejä, miten olet hyödyntänyt sateenkaarinuorten kohtaamiseen saamaasi ja/tai hankkimaasi koulutusta nykyisessä työtehtävässäsi.

12. Oppilashuollon henkilökunta kohtaa yhdenvertaisesti koulun oppilaat *

1. Täysin eri mieltä 2. Jokseenkin eri mieltä 3. En osaa sanoa 4. Jokseenkin samaa mieltä 5. Täysin samaa mieltä

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

13. Miten antamasi vastaus näkyy koulussanne? *

14. Sateenkaarinuori voi kokea olonsa turvalliseksi vuorovaikutustilanteessa oppilashuollon henkilökunnan kanssa. *

1. Täysin eri mieltä 2. Jokseenkin eri mieltä 3. En osaa sanoa 4. Jokseenkin samaa mieltä 5. Täysin samaa mieltä

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

15. Koulussamme on kehittämisen kohteita sateenkaarinuorten kohtaamisessa oppilashuollon henkilökunnan taholta. *

1. Täysin eri mieltä 2. Jokseenkin eri mieltä 3. En osaa sanoa 4. Jokseenkin samaa mieltä 5. Täysin samaa mieltä

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

16. Minkälaisia kehittämisen kohteita koulunne oppilashuollon henkilökunnalla on sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyen?

Vastaa tähän vain, jos vastasit edelliseen kysymykseen olevasi jokseenkin samaa mieltä tai täysin samaa mieltä siitä, että koulussanne on kehittämisen kohteita sateenkaarinuorten kohtaamisessa.

17. Kuinka tärkeänä koet tiedon ja/tai tuen saamisen lisäämisen koulussanne oppilashuollon henkilökunnan keskuudessa sateenkaarinuorten kohtaamiseen liittyen? *

1. En lainkaan tärkeänä 2. En kovinkaan tärkeänä 3. En osaa sanoa 4. Jokseenkin tärkeänä 5. Erittäin tärkeänä

18. Millaista tietoa ja/tai tukea koulunne oppilashuollon henkilökunta mielestäsi tarvitsisi kohdatakseen sateenkaarinuoria entistä paremmin? *

Liite 2. Saatekirje

Hyvä oppilashuollon edustaja,

Olemme sosionomiopiskelijoita Tampereen ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyötä yläkoulun oppilashuollon henkilökunnan osaamisesta kohdata koulussa opiskelevia sateenkaarinuoria. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää oppilashuollon edustajien valmiuksia kohdata sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta työssään sekä tuoda sateenkaarinuorten kohtaamisen laatuun liittyviä tarpeita esiin henkilökunnan keskuudessa.

Vastaaminen on vapaaehtoista ja täysin nimetöntä. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti sekä niin, ettei niistä voi tunnistaa yksittäistä vastaajaa. Tutkimusaineisto kerätään vain opinnäytetyön toteutustarkoitukseen ja hävitetään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua. Opinnäytetyö valmistuu viimeistään huhtikuussa 2024. Tämän jälkeen opinnäytetyö on luettavissa Theseus-julkaisuarkistossa. Toimitamme opinnäytetyömme myös kyselyyn osallistuneille kouluille. Opinnäytetyömme ohjaajana toimii lehtori Eeva-Mari Miettinen (eeva-mari.miettinen@tuni.fi)

Kiitos jo etukäteen vaivannäöstänne! Vastaamme mielellämme tutkimusta koskeviin kysymyksiin, joten olkaa rohkeasti yhteydessä.

Linkki kyselyyn: <https://forms.office.com/e/t53PJXUL5L>

Vastausaika alkaa 17.1.2024 kello 8 ja päättyy 2.2.2024 kello 16.

Ystävällisin terveisin,

Jemina Mattila (jemina.mattila@tuni.fi) ja Viola Nevalainen (viola.nevalainen@tuni.fi)

sosionomikoulutus

Tampereen ammattikorkeakoulu

Sateenkaarinuorten kohtaaminen yläkoulujen oppilashuollon henkilökunnan keskuudessa

Pyydämme Teitä osallistumaan tähän tutkimukseen, jossa tutkitaan sateenkaarinuorten kohtaamista yläkouluissa sekä henkilökunnan kokemuksia tiedon ja tuen tarpeen saamisen lisäämisestä.

Perehdyttyänne tähän tiedotteeseen teille järjestetään mahdollisuus esittää kysymyksiä tutkimuksesta, minkä jälkeen teiltä pyydetään suostumus tutkimukseen osallistumisesta.

Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa yläkoulun oppilashuollon henkilökunnan osaamista ja kokemuksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien oppilaiden kohtaamisessa.

Tutkimuksen kulku

Tutkimus aloitetaan alkuvuodesta 2024 aineiston keruulla.

Tutkimukseen osallistuvat vastaavat sähköiseen kyselylomakkeeseen, joka vie aikaa noin 5–10 minuuttia.

Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota.

Tutkimukseen liittyvät hyödyt ja riskit

Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää henkilökunnan osaamisen kehittämiseen.

Tutkimuksessa käytettäviin menetelmiin ei liity terveydellisiä riskejä, sosiaalisia riskejä, taloudellisia riskejä tai henkilötietojen käsittelyyn liittyviä riskejä.

Luottamuksellisuus, tietojen käsittely ja säilyttäminen sekä yksityisyydensuojan turvaaminen

Teistä kerättyä tietoa käsitellään luottamuksellisesti EU:n tietosuoja-asetuksen ja Suomen tietosuojalain edellyttämällä tavalla. Kyselylomakkeessa emme kerää tunnistettavia henkilötietoja. Kyselyn vastaukset säilötään kaksivaiheisen

tunnistautumisen takana tutkimuksen ajan, jonka jälkeen tiedot hävitetään. Tietoja ei anneta tutkimuksen ulkopuolisille henkilöille.

Tutkimustiedostoa (opinnäytetyö) säilytetään Tampereen ammattikorkeakoulun asiakirjahallintajärjestelmässä pysyvästi. Tutkimustulokset raportoidaan opinnäytetyössä.

Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja nimetöntä. Voitte peruuttaa osallistumisenne tutkimukseen koska tahansa. Lisäksi voitte väliaikaisesti keskeyttää tutkimuksen.

Mahdollinen osallistumisen peruuttaminen ei estä siihen asti kerättyjen tietojen käyttämistä tutkimuksessa edelleen.

Vakuutukset ja korvaukset

Tutkittavat on vakuutettu henkilö- ja esinevahinkojen osalta Tampereen ammattikorkeakoulun vakuutuksella.

Tutkimuksesta tiedottaminen

Valmis opinnäytetyö toimitetaan kyselyyn osallistuneille kunnille ja kouluille. Lisäksi valmis opinnäytetyö on luettavissa Theseus-julkaisuarkistossa.

Lisätiedot

Pyydämme teitä esittämään kysymyksiä tutkimuksesta, mikäli sellaisia herää.

Tutkijoiden yhteystiedot

Jemina Mattila
Tampereen ammattikorkeakoulu
jemina.mattila@tuni.fi

Viola Nevalainen
Tampereen ammattikorkeakoulu
viola.nevalainen@tuni.fi

Rekisterin nimi	Sateenkaarinuorten kohtaaminen yläkoulun oppilashuollon henkilökunnan keskuudessa
Päiväys	16.1.2024
Rekisterinpitäjät	Jemina Mattila (jemina.mattila@tuni.fi) Viola Nevalainen (viola.nevalainen@tuni.fi)
Opinnäytetyön ohjaaja	Eeva-Mari Miettinen (eeva-mari.miettinen@tuni.fi)
Henkilötietojen käsittelytarkoitus ja käsittelyperuste	<p>Opinnäytetyötä varten ei kerätä tunnistettavia henkilötietoja. Tutkimuksessa kerätyjä henkilötietoja käsitellään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten kohtaamiseen liittyvässä opinnäytetutkimuksessa. Tarkoituksena on kartoittaa yläkoulun oppilashuollon asenteita ja osaamista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien oppilaiden kohtaamisessa. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien oppilaiden kohtaamiseen liittyviä asenteita esiin oppilashuollon keskuudessa.</p> <p>Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Henkilötietojen käsittelyperusteena on suostumus. Suostumus annetaan kyselyyn vastatessa.</p> <p>Opinnäytetutkimuksen ohjaajalla voi olla pääsy aineistoon opinnäytetyön ohjaamista ja tarkastamista varten. Tällöin rekisterinpitäjänä on Tampereen ammattikorkeakoulu ja käsittelyperusteena yleisen edun mukainen opetustehtävä.</p>
Henkilötietojen säilytysaika	<p>Opinnäytteen/opinnäytteiden valmistuttua aineisto ja kerätyt tiedot tuhoetaan.</p> <p>Siltä osin kuin ohjaajalla on pääsy aineistoon opinnäytetyön ohjaamista ja tarkastamista varten, ohjaajat ja tarkastajat käsittelevät kerättyjä tietoja ainoastaan niin kauan kuin on tarpeellista työn hyväksymistä varten.</p>
Rekisterin tietosisältö ja tietolähteet	<ul style="list-style-type: none"> - Nykyinen työtehtävä ja valmistumisvuosi - Kyselylomakkeella kerättävät tiedot <p>Tiedot kerätään tutkittavilta itseltään.</p>
Rekisteröidyn oikeudet	Tietosuojalainsäädännön mukaisesti sinulle kuuluu oikeus saada pääsy tietoihin, oikaista tietoja, oikeus tietojen poistamiseen (oikeus tulla unohdetuksi), rajoittaa tietojen käsittelyä ja vastustaa henkilötietojen käsittelyä. Jos haluat käyttää jotain oikeuttasi, ota yhteys rekisterinpitäjään.
Oikeus valittaa viranomaiselle	Sinulla on oikeus tehdä valitus henkilötietojen käsittelyä valvovalle viranomaiselle, jos epäilet henkilötietojasi käsiteltävän vastoin tietosuojalainsäädäntöä: tietosuoja.fi, puh: 0295666700, sähköposti: tietosuoja@om.fi
Henkilötietojen vastaanottajat	Henkilötietojasi ei luovuteta ulkopuolisille.
Rekisterin suojauksen periaatteet	Digitaalinen aineisto suojataan käyttäjätunnuksella ja salasanalla tai kaksivaiheisella käyttäjän tunnistuksella (MFA). Aineistosta poistetaan suorat tunnistetiedot.

Liite 4. Muokattu saatekirje

Hyvät yläkoulun opettajat sekä oppilashuollon edustajat,

Olemme sosionomiopiskelijoita Tampereen ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyötä aiheesta Sateenkaarinuorten kohtaaminen yläkoulun henkilökunnan keskuudessa. Toteutamme tutkimuksen anonyyminä kyselynä, johon pyytäisimme teitä vastaamaan. Tutkimuksen kautta tarkoituksenamme on selvittää yläkoulun henkilökunnan valmiuksia kohdata sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta työssään sekä tuoda sateenkaarinuorten kohtaamisen laatuun liittyviä tarpeita esiin henkilökunnan keskuudessa.

Kyselyyn vastaaminen vie noin 10 minuuttia. Ohessa on myös tiedote sekä tietosuojailmoitus tutkimuksesta. Luethan ne läpi, ennen kuin vastaat kyselyyn. Vastausaikaa on perjantaihin 23.2.2024 klo 16 asti.

Tässä linkki kyselyyn: <https://forms.office.com/e/t53PJXUL5L>

Vastaamme mielellämme tutkimusta koskeviin kysymyksiin, joten olkaa rohkeasti yhteydessä, jos teillä herää kysyttävää.

Jemina Mattila (jemina.mattila@tuni.fi)

Viola Nevalainen (viola.nevalainen@tuni.fi)

Ystävällisin terveisin, Jemina ja Viola